

RIIGIKOGU

IV koosseis.

IV istungjärk.

70. koosolek.

17. juunil 1930.

Sisu:

1. Päevakorra täiendamine.
2. Teatamine muudatusest Riigikogu koosseisus.
3. Teatamine komisjonidesse antud seaduseelnõudest.
4. Komisjonide täiendavad valimised.
5. Mürgiste ja kangemõjuliste ainete väljaspool apteeke müügi seadus — redaktsioon.
6. Oopiumi ja teiste uimastuseainete ja -preparaatide sisse- ja väljaveo ning müügi seadus — redaktsioon.
7. Eesti-Türgi kaubandus- ja laevanduslepingu kinnitamise seadus — I lugemisel.
8. Riigi sadamatehase põhimäärus — I lugemisel.
9. Rahvusvahelise oopiumikonventsiooniga ja selle protokolliga ühinemise seadus — III lugemisel.
10. Londonis 1929. a. sõlmitud maailma postikonventsiooni ja kokkulepete kinnitamise seadus — III lugemisel.
11. Sõjaväeosade ja -asutuste alla võetud ruumide üüritabeli maksvuse pikendamise seadus — III lugemisel.
12. Apteegi õpilaste haridusliku tsensi ja praktika aja kohta antud määruse muutmise seadus — II lugemisel.
13. Kohtuasutuste seaduse §§ 592, 596 ja 597 muutmise seadus — II lugemisel.
14. Notariaalseaduse §§ 288, 292 ja 293 muutmise seadus — II lugemisel.
15. Üüriseaduse kaotamise seadus — I lugemisel.
16. Koosoleku lõpetamine kvoorumi puudumisel.

Koosoleku avab teine abiesimees R. Penno kell 17.15 min.

Sekretäri kohal sekretäri teine abi O. Gustavson.

1. Päevakorra täiendamine.

C. Schilling'i (sks-r) ettepanekul täiendatakse päevakorda 1. punktiga — komisjonide täiendavad valimised.

2. Teatamine muudatusest Riigikogu koosseisus.

Sekretär: Riigikogust on tagasi astunud 16. juunil 1930 Voldemar Tartu asunikude, riigirentnikkude ja väikepõllupidajate koonduse Virumaa valimisringkonna nimekirja järgi. Riigikogu töist on osa võtma kutsutud Gustav Lorenz.

3. Teatamine komisjonidesse antud seaduseelnõudest.

Sekretär: Riigikogu juhatus andis:

1. toitlusministeeriumi tegevuse 1918. kuni 1923. a. aruande kinnitamise seaduse riigi majapidamise aruande komisjoni;
2. riigi 1925. a. eelarve täitmise ja kassaaruande kinnitamise seaduse riigi majapidamise aruande komisjoni;
3. riigi 1924. a. eelarve täitmise aruande kinnitamise seaduse riigi majapidamise aruande komisjoni;
4. riigi 1926/27. a. eelarve täitmise ja kassaaruande kinnitamise seaduse riigi majapidamise aruande komisjoni;
5. riigi 1926. a. jaanuari-, veebruari- ja märtsikuu kulude, tulude ning kassaaruande kinnitamise seaduse riigi majapidamise aruande komisjoni;
6. endise kaubandus-tööstusministeeriumi kaubandusosakonna kaubaoperatsioonide ja riigi kaubaagentuuri tegevuse 1919. kuni 1925. a. aruande kinnitamise seaduse riigi majapidamise aruande komisjoni;
7. riigi 1931/32. aasta eelarve arvel eelkrediidi avamise seaduse rahaasjanduse komisjoni laiendatud koosseisu;
8. tollipõhitariifide muutmise ja täiendamise seaduse rahaasjanduse komisjoni.

4. Komisjonide täiendavad valimised.

Valitakse:

maakomisjoni M. Vesterblom'i asemele C. Schilling (sks-r) ja J. Voiman'i asemele A. Mekkart (stp).

5. Mürgiste ja kangemõjuliste ainete väljaspool apteeke müügi seadus — redaktsioon.

Redaktsiooni komisjoni aruandja K. Freiberg.

Seaduse lõpuredaktsioon võetakse vastu.

6. Oopiumi ja teiste nimitusteseainete ja -preparaatide sisse- ja väljaveo ning müügi seadus — redaktsioon.

Redaktsiooni komisjoni aruandja K. Freiberg.

Seaduse lõpuredaktsioon võetakse vastu.

7. Eesti-Türgi kaubandus- ja laevanduslepingu kinnitamise seadus — I lugemisel.

Rahaasjanduse komisjoni aruandja O. Kask: Auväärt Riigikogu liikmed! Vabariigi Valitsuse poolt esitati Eesti-Türgi kaubandus- ja laevanduslepingu kinnitamise seadus. See seaduseelnõu oli arutamisel rahaasjanduse komisjonis, kus rahaasjanduse komisjon ühines valitsuse motiividega ja võttis vastu eelnõu. Ühtlasi oli eelnõu esimese ja teise lugemise vahel ka väliskomisjonis, kus väliskomisjon selle välispoliitilisest seisukohast heaks kiitis. Türgiga ei ole küll meil suurt kaubavahetust, kuid peale selle kui eelmine kaubaleping üles õeldi, astuti meie poolt kohe samme uue lepingu sõlmimiseks, ja meie aupea-konsuli härra Veberman'i poolt peeti läbi-rääkimisi, mis lõppesid lepingu allakirjutamisega. Ankaras 16. septembril 1929. a. kirjutati uus kaubandus- ja laevandusleping ühes lisaprotokolliga alla. Lugupeetud Riigikogu liikmetele on kätte saadetud seletuskiri, mis leidis vastuvõtmist ja heakskiitmist komisjoni poolt. Arvan seda ülearuseks korrata ja sellepärast teen ettepaneku,

seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta.

Seaduseelnõu võetakse vastu I lugemisel.

8. Riigi sadamatehase põhimäärus — I lugemisel.

Rahaasjanduse komisjoni aruandja komisjoni esimees J. Soots.

Üldkomisjoni kaasaruandja A. Rei puudumisel kaasaruandja ülesannetes komisjoni abiesimees M. Pung.

Aruandja J. Soots: Lugupeetud rahvasaadikud! Meie riigi algpäevil tekkisid mitmesugused riiklikud ettevõtted. Alguses ei olnud neil kindlaid põhimäärusi, aga viimasel ajal on see korraldatud ja nad kõik on saanud põhimäärused. Ei ole seniajani saanud põhimäärust ainult sadamatehas. See asjaolu on seletatav üheltpoolt sellega, et ei ole olnud küllalt selge, kas on üldse tarvis riiklikku laevaparanduse tehast,

sest Tallinnas olid olemas eralaevatehased, nagu Noblessneri tehase ja Vene-Balti tehase. Kuid ajajooksul on eratehased suletud, ja ainukeseks laevaparanduse töökojaks Tallinnas on sadamatehas järele jäänud. Uuesti olukorda kaaludes leidis Vabariigi Valitsus, et riiklik tarvidus nõuab, et sadamatehas tuleb jätta, tuleb korraldada ja tuleb talle anda kindel põhimäärus. Vabariigi Valitsus esitaski sarnase põhimääruse, mis oli kokku seatud umbes sarnaselt, nagu teiste riiklikkude ettevõtete põhimäärused. Kaaludes seda põhimäärust rahaasjanduse komisjon üldiselt ühines Vabariigi Valitsuse seisukohtadega, kuid tegi siiski mõnesugused parandused selles seaduses, et teda rohkem kokkukõllasse viia teiste riiklikkude ettevõtete põhimäärustega. Need parandused leidsid ka Vabariigi Valitsuse poolt tunnustamist, välja arvatud § 18. uus redaktsioon. Nimelt võttis rahaasjanduse komisjoni enamuse § 18., kus räägitakse töö ja tööliste kaitsest, sarnases redaktsioonis vastu, millega Vabariigi Valitsus ei ühinenud. See uus redaktsioon ei olnud ka vastuvõetav komisjoni aruandjale rkl. Tonkman'ile, kes selle tagajärjel loobus aruandja ametist, ja sellepärast tuligi minul, kui komisjoni esimehel, aruandja kohuseid täita.

See seadus rahaasjanduse komisjoni poolt parandatud kujul anti ka läbivaatamiseks üldkomisjoni, kes teda hindas juriidiliselt seisukohalt ja esitas oma paranduse-ettepanekud. Need paranduse-ettepanekud olid pärast seda kaalumisel ka rahaasjanduse komisjonis, ja rahaasjanduse komisjon ühines nendega, võttes need täielikult omaks. Sellepärast teen siis rahaasjanduse komisjoni nimel ettepaneku, see seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta.

A. Sirro (stp): Väga lugupeetud Riigikogu liikmed! Praegu arutusel olev riigi sadamatehase põhimäärus on teatud määral juba hilinenud põhimäärus. Põhimäärus, nagu aruandja ette kandis, oleks pidanud ammu sadamatehastele antud olema, et sadamatehast asetada õigele seisukohale, kus ta oleks võinud iseseisvalt ja paremini töötada, kui ta tänini töötanud on. Arvesse võttes meie riigi puhtmajanduslikku seisukorda, peame sadamatehast natuke kõrgemalt hindama kui tänini hinnatud on. Valitsuse poolt esitatud põhimääruses oli lause, kus oli rõhutatud, et tuleks anda sadamatehasele põhimäärus, aluseks võttes teisi riigi ettevõtteid, nagu seal nimetatud turbatööstust, põlevkivitööstust j. n. e.

Sadamatehast ei saa võrrelda ei turbatööstuse ega põlevkivitööstusega, vaid sadamatehasele on eriline tähtsus riigikaitse alal. Nagu sõjaministeeriumile alluval arsenalil, kellel on erilised ülesanded teatud alal ja kellel on juba põhimäärus või kodukord olemas, nii on ka sadamatehasele oma erilised ülesanded, mis on loetletud selle põhimääruse esimeses paragrahvis. Ei saa mööda minna, et mitte puudutada praegust tehase seisukorda ja ära näidata, mis oleks vaja tulevikus teha. Meie Eesti Vabariigi kestvuse 12 aasta jooksul ei ole püütud Vabariigi Valitsuse poolt tehast üles ehitada, kuidas vaja. Kui vaatame praeguse tehase ehitust, sisseseedet ja korda, siis peame ütleva, et see on ime, kuidas see tehas tänini on jõudnud üleval seista. Ta hooned on lagunened, iseäranis nende hoonete ehitamise viis ei võimalda eeskujulikult töötada. Vabariigi Valitsus oleks pidanud rohkem tähelepanu tehase hoonete ja sisseseedete uuendamise peale pöörama. Kui nüüd uuemal ajal ehitatakse tööstuseettevõtteid, siis alati võetakse arvesse — ja seda just peab tegema — et töökojad oleksid paremini ühendatud, see tähendab, et ühendus töökodade vahel oleks parem ja selle tõttu ka töövõime oleks suurem olla, niisama oleks ka töösaduste hind palju väikesem.

Kui meil tööstuse kohta on alati rõhutatud, et meie töölised ei olevat küllalt viljarikka tööjõuga, töölised ei oskavat hästi tööd teha, siis need alused ei pea paika, vaid puudub hoopis teine võimalus. See on, puuduvad eeskujulikult sisseseedud töökojad, eeskujulikud ehitused ja puuduvad eeskujulikud korraldused. Selle tõttu just on meie võistlusevõime madal.

Mis aga puutub meie töölise kohta, siis ei saa siin kunagi öelda, et meie töölised ei ole ajakohased töölised ja et nad ei oska tööd teha. Mäletan, ühel komisjoni istangul mereasjanduse peavalitsuse juhataja-direktor näitas just, et meie Eesti töölised on palju paremad töölised, võrreldes teiste maade töolistega, eeskätt suur-tööstusemaade töolistega. Meie töölised on väga arenenud ja vilunud kõikidel aladel, kuna suur-tööstusemaadel töötavad osade viisi ainult teatud alal. Nõnda siis on üks vigadest ja puudustest see, et meie tööstusehooned, nagu juba tähendasin, meie sisseseeded on puudulikud. Just seda tuleb peajasjalikult meie töövõime puuduse arvele panna. Et saada eeskujulikumat ja paremat korraldust, selleks on tarvis minna teise aluse peale üle.

Selles põhimääruses on ette nähtud, et tehast juhatab tehase direktor, peale selle nõukogu ja peajuhatus või peaulemus tehasele on Vabariigi Valitsus. Siis oleks ka tingimata vaja, et selles põhimääruses oleks ette nähtud, et nõukogust võtab ka töölise esitus osa. Töölise esitus oleks vaja seepärast, et meie teame, kuivõrt hästi ka üks tööstuse juht, üks parematest inseneridest, tööd tunneb, kui hea tööjõud ta ka ei ole, siiski on vastuvaidlemata tõde, et tihtipeale on töö üksikasjades hästi vilunud tööline veel targem, kui see kõrgesti haritud ja suurte kogemustega direktor või insener. Selleks oleks ka hädavajalik olema, et töölise esitus oleks nõukogus olemas, kes kasulikke näpunäiteid anda võiks. Aga siia põhikirja ei ole seda paigutatud. See oleks üks puudustest, mida ma arvan, ja seda peaks küll Riigikogu, kui see põhikiri teisele lugemisele tuleb ja vastavaid parandusi tehakse, arvesse võtma, selle paranduse vastu võtma ja siia juurde mahutama.

Peale selle oleks väga soovitatav, kui ka siin põhimääruses oleks ära tähendatud, mida mõeldakse töölise olukorra parandamise all. Näiteks, kui tahetakse töölise olukorda parandada, ja tööliseolukorra parandamist nimetatakse, siis oleks pidanud olema selgelt öeldud, mida selle all mõeldakse. See põhikiri neid väljendusi ei sisalda. Arvan, et väga lugupeetud Riigikogu liikmed põhikirja vastu võttes ei ole vastu, kui põhikirja II lugemisel meie poolt vastavad parandused tehakse.

Teedeminister A. J ü r m a n: Mul oleks ainult paar märkust teha. On õigus, et sadamatehased töötavad olukorras, mis ei vasta modern-tehastele. Selles on osalt süüdi see, et sadamatehastel ei olnud senini oma põhikirja, mille alusel oleks võinud paremini seisukorda korraldada. Kui sadamatehastele anname oma põhikirja, siis lubab see sadamatehastele iseseisvalt töötada ja asuda suurema energia ning kogu jõuga oma ettevõtte korraldamisele. Sadamatehas on laialt pillatud, ja on aastate viisi kaalutud, kas ei oleks otstarbekohasem sadamatehast üle viia suuremasse tehasesse, nagu Peetri tehased. On leitud aga, et üleviimine oleks seotud suurte kuludega ja et see väga raskelt teostatav on. Peajasjalikult aga seetõttu, et sadamatehasele ei olnud kindlat juhatust ja nõukogu, kes oleks võinud korraldada seda küsimust, ei ole see küsimus tarvilikku lahendamist leidnud.

Riigi sadamatehase põhimääruses on mõni paragrahv vastu võetud teises redakt-

sioonis, kui see Vabariigi Valitsuse poolt esitatud. Seepärast tahaksin ma II lugemisel seletusi anda vastava paragrahvi juures. Praegusel kujul pannakse sadamatehased raskemasse seisukorda kui teised tehased. (L. Johanson, stp: Kuidas nii?) Paragrahv 18 on teisiti redigeeritud kui seni põhikirjades vastu võetud vastavad paragrahvid. Kuid selle juures peatuksime vast II lugemisel.

Seaduseelnõu võetakse vastu I lugemisel.

9. Rahvusvahelise oopiumikonventsiooniga ja selle protokolliga ühinemise seadus — III lugemisel.

Üldkomisjoni aruandja J. Klesment'i puudumisel aruandja ülesannetes komisjoni abiesimees M. Pung.

Seaduseelnõu võetakse vastu paragrahvide viisi ja terve sisu korraga.

10. Londonis 1929. a. sõlmitud maailma postikonventsiooni ja kokkulepete kinnitamise seadus — III lugemisel.

Üldkomisjoni aruandja A. Tupits.

Seaduseelnõu võetakse vastu paragrahvide viisi ja terve sisu korraga.

11. Sõjaväeosade ja -asutuste alla võetud ruumide üüritabeli maksvuse pikendamise seadus — III lugemisel.

Sotsiaalkomisjoni aruandja V. Uukareda.

Võetakse vastu seaduseelnõu pealkiri ja tekst eraldi ja terve sisu korraga.

12. Apteegi õpilaste haridusliku tsensi ja praktika aja kohta antud määruse muutmise seadus — II lugemisel.

Haridusekomisjoni aruandja A. Kornell.

Seaduseelnõu võetakse vastu II lugemisel.

13. Kohtuasutuste seaduse §§ 592, 596 ja 597 muutmise seadus — II lugemisel.

Üldkomisjoni aruandja A. Jõeääre puudumisel aruandja ülesannetes komisjoni abiesimees M. Pung.

Seaduseelnõu võetakse vastu II lugemisel.

14. Notariaalseaduse §§ 288, 292 ja 293 muutmise seadus — II lugemisel.

Üldkomisjoni aruandja A. Jõeääre puudumisel aruandja ülesannetes komisjoni abiesimees M. Pung.

Seaduseelnõu võetakse vastu II lugemisel.

15. Üüriseaduse kaotamise seadus — I lugemisel.

Üldkomisjoni aruandja M. Pung.

H. Martinson (stp, jätkab kõnet): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Mineval korral siin kõneledes ja andmeid ka võõrsilt ette tuues on seda mõningate ajalehtede teadete järele töötakistamise kõneks peetud. Selle vastu pean kõige valjemalt protesti avaldama. Asi on väga tähtis ja arvan, ei ole sugugi üleaarne, kui mitmesuguseid andmeid ette tuuakse ja asja igakülselt püütakse selgitada. Seda ei ole ükski meie tunnistanud, vaid ka rahvusvahelises ulatuses tunnistanud. Sellekohane otsus võeti vastu 1928. a. Pariisi kongressil, kus paljude suuremate Euroopa riikide esindajad nõu pidasid, kuidas korteriküsimust lahendada. Teine sarnane kongress oli samal aastal maikuu Münchenis, kuhu ka Ameerika Ühisriigid olid saatnud oma esindajad. Mõlemad suured kongressid võtsid vastu otsuse, et korterikriisi lahendamine ja korteriolude parandamine kuulub riiklike ülesannete hulka, ja seda otsust on püüdnud mitmed riigid ka jõudu mööda täita. Meil on selles asjas alles õige vähe tehtud. Meie mõjukamad inimesed, kas ei suuda ehk ei taha aru saada sellest, kui tähtis on korter rahvaarvu kasvamise ja rahva tervishoiu mõttes. Üürniku esimene ülesanne, esimene kohus ja päevamure on olnud, on praegu ja ka tulevikus, eluaseme saamine, niisuguse eluaseme saamine, milles on võimalik inimvääriline elamine. Sellespärast on arusaadav suur ärevus, mis maad on võtnud üürnikkude peres praeguse üüriseaduse kaotamise katse puhul. Et sarnane katse on põhiseaduse vastane ja kõige valusamalt rahva õigusetunnet riivab, seda ma juba oma minevakordses kõnes puudutasin. Seda on ka üksmeelsest üürnikkude protestikoosolekud alla kriipsutanud. Pean ka veel ära märkima, et üüriseadus on ikkagi eluaseme kindlustamiseks natukenegi kaasa mõjunud, on üürnikkudele kaitseaduseks olnud majaomanikkude tujude vastu, on majaomanikkude saagihimule vähegi piiri tõmmanud ja üürid enam-vähem kokku kõlastanud sissetulekutega, seega majandus-

liku elu korraldamist vähemalt püüdnudki õigetele põhimõtetele rajada. Milleks tekkis vajadus kindlustada põhiseadusega eluaseme saamist, milleks oli tarvis luua meil ja välismaal nõndanimetatud kaitse- või üüriseadust — selle kohta on ammugi vastused antud nii siit kõnetoolilt kui ka mitmesuguses kirjanduses. Majaomanikud müüdi püüavad vastupidiseid väiteid ette tuua, kuid need jäävad kõik tõsiasjade vassimiseks. Nii kaua kui korterikitsikus edasi kestab, tuleb üüriseadust soodustada ja täiendada, mitte aga ära kaotada. Seda tahab ja seda nõuab igauks, kellele on kallid rahva hea käekäik ja tervishoid, kes austab põhiseadust ja väärikselt hindab rahva õigusetunnet, mitte aga mõne tuhhande või sajapealise majaomanikupere isiklikke huvisid. Isegi Inglise tervishoiu minister doktor Addison ütles 1919. aastal: Ei ole liialdus öelda, et kogu sotsiaaledu aluseks on korteriküsimuse õige lahendamine. Kui meie maa nii peab arenema, nagu kõik soovivad, siis tuleb kõigepealt haiguste, kuritegevuse ja kõigi pahede vastu tegutseda, tervise vastaste, täistuubitud korterite ärakaotamise kaudu, see on, muretsedes rahvale kortereid. Kopsuhaiguste kõige hädaohtlikumaks pesituselavaks on täistuubitud korterid, kus terved haigetega üheskoos elavad, kes haiguse idusid välja kõhivad, ja selle läbi elukortereid kõige hädaohtlikumaks taudide taimelavaks muudavad. Niipalju kui on kitsaid, pimedaid, õhuvaeseid ja ilma päikesekiirte juurdepääsu võimalusteta kortereid, niipalju on meil ka hädaohtlikuid. Seepärast on vaja võitlust alata kopsuhaiguste vastu esimeses järjekorras ehituseadustega ja korterite inspektsiooniga.

Veel joomahaiguse hädaoht. Viletsad korterid on väga ja väga sagedasti selleks põhjuseks, kui laps juba maast-madalast joomakommete nägijaks on, mis sellastes korterites alatiseks osutub. Pole ju ime, kui ta sellega varakult harjub ja seda loomulikult hakkab pidama. Kui inimene korteris kodu ei leia, kui ta seal rahu ja kosutust ei leia ja teiste kõne, lärm, omavahelised tülid ja laste nutt teda tülitavad ja kui ta tunneb, et ta teistele tülik on... hakkab ta seda otsima, mis kodu, s. o. omas perekonnas ei leia. Mitte ainult joomahaiguse taimelavaks ei ole viletsad korterid, vaid ka igasugune sotsiaalne ja moraalne pahe levib viletsate korterite kaudu kõlbluse katkuna laiali. Siin leiavad aset tütarlaste vägistamised võõraste kaaselanikkude poolt, sagedasti

laste sugulised patud õdede, vendade vahel, rääkimata paljudest muudest juhtumustest. Sagedasti on isegi lapsed kõige halvema pealtnägijaks. Et sarnane õhk-kond erilisel soodus on kõige muu pahe edenemiseks ja arenemiseks, on arusaadav ilma näidete ette toomiseta. Meie kohtame väga palju sarnaseid asju, ja kui jälgiksime kõige hirmsamate kuritegude algatust, viiks see meid sagedasti kõige viletsamatesse korteriurgastesse. Meil näidatakse õigusega abortide rohkuse ja sündivuse vähesuse peale, mille tõttu rahva juurdekasvu peaaegu ei olegi. Kahtlemata langeb osa süüd korteripuuduse ja korteriviletsuse peale. Kuna iga uus abielu uut perekonna asutamist tähendab, vajab see kõigepealt omaette korterit. Aga sellekohane läbiuurimine näitaks otse võimatut; näitaks kuidas noored abielulised korteri puuduse all kannatavad, kuidas nemad teistega ühes toas, sagedasti ka lahus peavad elama. Sellastes oludes ei ole ometigi lapse sünd õnneks. Kui laps sünnib, siis ootavad teda viletsused ja hädaohud. Seda teab iga ema ja sellepärast ei ole ime, kui tema lapse sündimist õnnetuseks peab ja seda kõiksuguste abinõudega katsub ära hoida. See on pahe, mille vastu üldski abordi trahv ei aita, siin võib parandamist tuua ainult korterikriisi lahendamine. Mis kopsuhaiguste ja nende vastu võitlemise kohta Inglise teadusemees ütles, see on ka maksev meie olude kohta täiel määral. Kuna korter inimesele koduks olles, kehalikult ja vaimlikult teda ülespoole aitab, muutub vilets korter inimesele hukatuseks. Arvud korteri lugemise materjalist, statistilised tähelepanekud kõnelevad Tallinna korteri puudusest ja viletsusest sedavõrt kurba ja ähvardavat keelt, et selle pahe vastu tuleb tõsiselt võitlema hakata. See peab kõigile selge olema. Maailmasõja algul jäi ehitustöö soiku, nii et peaaegu kortereid sugugi juurde ei ehitatud. Nõnda on riiklikul iseseisvuse aastail hoopis vähem ehitatud, kui korterituru loomulik nõudmine seda vajas. Isegi kõige viimastel aastatel ei ole ehitustööstus nõnda palju kortereid ehitada suutnud, kui tegelik elu seda on nõudnud. Sellest hoolimata, et elu teistel aladel normaalse olukorra juurde tagasi hakkab jõudma, ehitustööstuses ei või meie aga endist olukorda, kus erakapital elumaju ehitas ja korteriturgu varustas, mitte enam tagasi oodata. Teiste maade eeskujuga ja areng näitab meile kõige selgemini, et erakapital ehitustööstust enam oma alaks ei pea ja et riik ning ko-

gukond korterikriisi vastu võitleb ja rahva korteritega varustamise oma ülesandeks on pidanud tegema. Ka meie peame seda tõeks võtma, kuna meie tööliste äärmiselt madal tööpalk ei võimalda neile mitte niisugust korteriüüri maksta, mis erakapitali meelitaks majade ja korterite juurdehitamisele. Aga missugune peab siis õieti olema korter, kus meie vähegi inimväärikselt elada võime? Ma ei taha mitte rääkida suurtest korteritest, mida ainult jõukad inimesed tarvitada võivad, vaid lihtsate harilikkude inimeste elukorteritest, niisugustest elukorteritest, mis vähegi tervishoidlikke nõudeid täita suudavad. Korteri tervishoiu esimesed tingimused oleksid, et ta 1) küllalt ruumikas ja mugav oleks, 2) valge ja päikesepaisteline, 3) kuiv, soe ja puhas. Palju on õieti meil siis elanikke, kel õnn on osaks saanud sarnastes korterites elada? Kohutavalt vähe. Ainult rikas kiht võib omale seda lubada, kuna üle $\frac{3}{4}$ tervest Tallinna elanikkude arvust peab olude sunnil mingisugustes ühetoalistes kastides või kongides, äärmiselt tervishoiuvastastes korterites oma elupäevi mööda saatma. Elukorteri suurus peab kõigepealt vastama temas elutsevate elanikkude arvule. Inimene tarvitab tunni jooksul hingamiseks 30—35 kantmeetrit värsket õhku. Toa õhk vaheldub läbi seinte, akende j. n. e. üks kuni kaks korda tunnis. Seda arvesse võttes peab elutoas ühe inimese kohta vähemalt 15—20 kantmeetrit õhku olema. Elutoa kõrgus ei tohi olla mitte alla 3 meetri. Eriti tuleb õhu eest muretseda neis tubades, kus pikemat aega viibitakse, näiteks magamistoas. Siinjuures peab ära tähendada, et elukorter, kuigi ta oma suuruse poolest vastab nõuetele, kuid koostub ühest ruumist, ei ole kõlbulik. Tervishoiu nõuetele vastavalt tuleb kõlbulikkuse nõudeid silmas pidada. Elukorteris peaks vähemalt olema magamistuba, elutuba ja köök. Elukorteris peaks olema võimalikult rohkem päikest, valgust, sest päikese kiired hävitavad kahtlasi pisielukaid. Kõige rohkem saavad päikest lõuna- ja läänepoolsed aknad. Aken peab olema suur ja aknaklaasi pind peaks olema vähemalt $\frac{1}{10}$ toa põrandapinnast. Ei tohi aknaid katta eesriietega, lilledega j. n. e., mis varjaksid valgust. Aknaklaasid peavad alati puhtad olema. Läbi lahtise akna tulevad päikese kiired on kõige kasulikud.

Õhu rikkumise poolest on praeguse aja kunstlikust valgustusest petrooleumi-valgustus kõige halvem, ka gaasivalgustus on halb; kõige paremaks kunstlikuks val-

gustuseks võib pidada elektrivalgustust. Palju on siis neis väikestes korterites praegusel ajal elektrivalgustust sees? Mul oli just täna juhus kokku saada ühe inimesega, kes meie Tallinna korteriolusid väga hästi tundis, see teatas, et just sama seaduse lugupeetud aruandjal olevat suur hulk maju ja nendes olevat nii võimatu vilets olukord, et seal võivat inimene katusest läbi pugeda. Kas see just nii on, selle eest ei või ma pead pandiks anda, aga selle inimese usalduse väärisust arvesse võttes, pole mul ka põhjust selle juures kahelda.

Üks nõudmine on see, et elukorter peab tingimata kuiv olema. Korteri niiskuse põhjuseks on, kas halb ehitus või korterielaniku ebakohane tegevus. Halb ehitus imutab niiskuse maast. Korralikult ehitatud korter võib aga samasuguseks saada, kui selles pesu pestakse, märgi või niiskeid asju kuivatatakse või põrandaid suure veega ujutatakse.

Elukortereid tuleb ka tuulutada. Viimasel ajal on määratu hulk kortereid, kus puuduvad õhuaknad. Talvel kardavad inimesed õhuaknaid avada, kartes soojust välja lasta. Õhk pääseb aga ikka välja. Puhas õhk lahtise akna kaudu puhastab korterit miljarditest pisilastest. Väga hea on õhupuhastamiseks korstna sees auk, sest ahju küttes saab õhk paremini korstnasse kistud.

Tuulutamata korteris lõikab õhk kui surnukambris vastu. Sarnase korteri elanik on selle õhuga harjunud, kuid inimesel, kes korralikus toas on elanud, kes korralikku õhku on sisse hinganud, sellel on võimata niisugusesse korterisse sisse minna. Kuipalju meil Tallinnas sarnaseid viletsaid kortereid on, mis sõna tõsisel mõttes ennem loomalaudaks kui inimese elukohaks nimetada võib, sellest on ennemgi räägitud, kuidas Tallinna tööliskond peab suuremalt jaolt elama ühetoalistes korterites, sagedasti enam kui 8 hinge ühes toas. Neid muljuvad rasked majanduslikud olud, mis neid päris hingeliselt juba maha murda ähvardavad, loomulik, et sarnases olukorras ei suuda paljudki kõiki tervishoidlikke nõudeid silmas pidada. Ja mis aitaks see, kui üüriline seda silmas peab, kui korter asub kas solgikastiga või väljakäigukohaga nii tihedas läheduses, et tuuluta tuba niipalju kui tahad, ikka see ei aita, ikka see pahe ei vähene. Kuid ei või ka salata, et paljudki elanikud omas teadmatuses patustavad tervishoidlikkude nõuete vastu.

Üheks heaks korteritingimuseks on, et

korter peab soe olema. Elukorterist külma ja niiskuse kõrvaldamiseks kõige paremaks kütmise viisiks tuleks muidugi pidada keskkütet. Aga palju meil Tallinnas on sarnaseid õnnelikke, kes keskküttega korteris võivad elada? Meie teame, et töölisringkonnad, harilikud elanikud peavad teistsuguse küttega leppima.

Mis küttematerjalisse puutub, siis olgu tähendatud, et üks kilo harilikke puid annab põledes sooja 2.700 kalooriat, üks kilo turvast öeldakse andvat 3.500 kalooriat, üks kilo põlevkivi 4.000 kalooriat ja üks kilo kivisütt 7.500 kalooriat. Sellest näeme, missugune vahe on kütteinete vahel. Puu kohta on teada, et mida tihedam ja mida kõvem on puu, seda rohkem annab see soojust. Harilikkudest küttepuidest öeldakse olema kask ja lepp kõige paremad, kuna haaba kõige halvemaks küttematerjaliks loetakse. Kõigi küttematerjalide kohta on aga maksev tõeasi, et mida rohkem vett sisaldavad kütteinad, mida märjemad ja tooremad on puud, seda vähem annavad need soojust. Seepärast pole kasulik küttematerjali hoida niiskes kohas.

Tervishoiu nõue on, et korter oleks soe ja et ei oleks niiskust. Selleks on kõige paremad pottahjud. Korstnad peavad korras olema, siis seisab ahi kauem soe. Kui päeval toas viibitakse, siis on soovitatav ahju hommikul kütta. Öösel võib tuba külmem olla, sest magada soojas toas on üldse tervisele kahjulik. Kõige suurem on...

Juhataja: Pöörduge üüriseaduse juurde.

H. Martinson (stp): Ma usun, et nõudmine, missugune peaks korter olema, on üüriseadusega nii tihedas ühenduses, et...

Juhataja: Kõneleja, palun juhatajaga mitte vaielda. Igatahes, kui kõnelete sellest, kuidas peab inimene magama, see ei ole üldse üüriseadusega seotud.

H. Martinson (stp): Ma kuulasin selle etteheite rahulikult ära, aga ma ei ole mõelnudki juhatajaga vaielda, ma ei vaadanud sinna poolegi, (näitab juhataja poole) ma rääkisin Riigikogule ja arvan selle ka lubatud olema ja kordan veel kord, et elukorterid peavad soojad ja puhtad olema. Inimesed, kes ei armasta puhtust, on hauakaevajad ise endile. Vähe sellest, et inimene oma keha katab, ta peab hoolitsema ka selle eest, et ümbrus,

milles ta elab, puhas oleks. Tänaval ei saa ükski inimene midagi parata, kui tolmutu talle näkku lööb, miljonid pisielu- kad talle suhu või ninna ja nende hingamisorganite läbi kehasse tikuvad. Kuid vabaõhu pisielukad ei ole kunagi nii kardetavad ja hädaohtlikud inimese tervisele, kui nende kolleegid kinnises ruumis, kus päikesekiired ja muud õhumõjud neid nii hõlpsasti surmata ei saa. Pealegi on vabas õhus inimese keha energilisem pisielukate pahedele vastu panema, kui kinnises ruumis. Laseb aga keegi oma ruumi või elukorterisse neid pisielukaid sisse tungida ja võimaldab neil pimeduses pesitseda ja endid ära peita mitmesugustesse koludesse ja mustadesse paikadesse, siis on asi nii halb, et sellest, nagu vanad inimesed ütlevad, öieti tulihoones rääkidagi ei tohi.

Meie viletsad korteriolud ja majanduslik raske olukord sunnivad inimesi meelt heitma, käega lööma igasuguste tervishoiu küsimuste peale. Kuid inimesed, kes olude sunnil hädaohtlikku seisukorda aetud, ei tohi siiski mitte seda hädaohtlikkust ükskõiksuse läbi veelgi suurendada seal. Tervist, kallimat vara, tuleb südilt kaitsta, iseäranis kui ümbruskond ja olud seda sugugi ei kaitse.

Viimasel korral, see oli minev reede, õhtusel koosolekul jäin mina peatama Tallinna korteriolude juures. (J. F u k s, as: Poola juures!) Ah Poola! Ei, härra Kask soovis küll Poola poolt andmeid saada, aga arvan, et me eeskätt niikaugele ei lähe. Esiteks katsun näidata, missugused Tallinna korteriolud on ja selle järele alles vaatame natukene kaugemale. Ega see kurja ei tee, kui meie kõik maad läbi vaatame. Nagu ütlesin, asi on laialdane ja väga tähtis. Tahaksin hiljem nende maade juures peatuda ja just nende korterite juures, mida ma ise oma silmaga olen näinud, ja siis alles võime kaugemale minna ja neid korteriolusid tähele panna, mis asuvad kaugemates ilmanurkades. Ei teeks ka kurja, kui meie tähele paneme ja vaatame, kuidas meie esiisad ja esivanemad enne ajaloolist aega elasid, (N a e r.) kuidas sel ajal korteriküsimust püüti lahendada.

Eeskätt toon andmeid Tallinna kohta. Korteriolude lugemisel 8. aprillil 1926. aastal oli korterite absoluutne arv tõusnud 36.016 peale. 1922. a. elanikkude üldarvuga võrreldes sel ajal oli Tallinnas 122.530 elanikku, näeme, et protsentuaalselt on ühetoaliste korterite üldarv 0,9% võrra langenud. Kahetoaliste korterite

arv on aga tõusnud 0,2% võrra ja viie- ning rohkemtoaliste korterite arv on langenud 0,2% võrra. Mis puutub aga Tallinna elanikkude jaotusesse, siis näitab 1926. a. korterite lugemine, et protsentuaalselt elanikkude üldarvuga võrreldes on suurtes korterites elavate inimeste arv vähenenud ja väikesemates tõusnud. Nimelt viietoalistes korterites on see arv vähenenud 11,3 pealt 9,5 peale, see on 1,8%; neljatoalistes on see arv jäänud endiseks; kolmetoalistes tõusnud 7,6 pealt 8,5 peale; kahetoalistes tõusnud 10,1 pealt 10,7 peale ja ühetoalistes korterites tõusnud 64,8 pealt 65,7 peale. Üldises mõttes on elanikkude tihedus tunduvalt langenud ainult suuremates korterites, see on viie- ja rohkemtoalistes korterites. Vähe- maid, ühe- ja kahetoalisi kortereid oli korterite lugemisel 8. aprillil 1926. aastal: kööktube 20.230, neist põrandapinna suurus kuni 5 ruutsülda — 14.409, ühetoalisi oli 6.444, neist põrandapinnaga kuni 5 ruutsülla oli 4.276; kahetoalisi oli 3.532, neist kuni 9-ruutsülla pōrandapinnaga 2.256; kolmetoalisi kortereid oli 2.467, neist kuni 9 ruutsülda pōrandapinnaga 504; neljatoalisi kortereid oli 1.430, neist kuni 9 ruutsülda pōrandapinnaga 33; viietoalisi kortereid oli 966, neist kuni 9 ruutsülda pōrandapinnaga 3; seitsmetoalisi ja veel rohkem tubadega kortereid oli 443. Kokku tegi Tallinnas korterite arv selle lugemise ajal välja 36.016 korterit; pōrandapindalaga kuni 9 ruutsülda oli 29.121 korterit; 9- — 15-ruutsülla pōrandapindalaga kortereid oli 3.212, ja üle 15 ruutsülla pōrandapindalaga kortereid oli 3.683. Seega oli siis 9- — 15-ruutsülla pōrandapinnaga kortereid, see on sarnaseid, mida meie hädavajalikkudeks peame, kõigest 3.212 korterit. Kogu leibkondade arvust, mis oli sel ajal 44.477, elasid tervelt 31.705 leibkonda ühetoalistes korterites. Leibkondade järele korterid jagunesid tubade ja elanikkude arvu järele järgmiselt: köökides elas 106 leibkonda, eestubades — 1 leibkond, kööktubades, sarnastes, mis ühtlasi tuba ja köök, 20.272 leibkonda, ilma köögita toas elas 1.814 leibkonda, ühetoalises korteris eraldi köögiga elas 11.092 leibkonda ja ühisköögiga, kus terve suure maja peale või terve koridori peale ühisköök oli, elas 5.592 leibkonda; kokku 38.883 leibkonda. Tubade arvu ning pōrandapindala ja õhumahutuse järgi jagunesid leibkonna korterid keskmiselt järgmiselt: köögis, kus elas 166 leibkonda, oli keskmiselt pōrandapindala 3,1 rt. sülda, õhumahutus — 3,7 knt. sülda. Kööktuba-

des oli läbisegi pōrandapindala 4,4 rt. sl., õhumahutus 5,3 knt. sl.; köögita tubadel oli pōrandapindala läbisegi 3,7 rt. sl., õhumahutus 4,7 knt. sl.; eraldi köögiga oli pōrandapindala 4,9 rt. sl., õhumahutus 6,5 knt. sl.; ühisköögiga — pōrandapindala 4,4 rt. sl., õhumahutus 5,8 knt. sl. Kahetoalise korteri pōrandapindala oli läbisegi 8,5 rt. sl., õhumahutus 19 knt. sl. Kolmetoalise korteri pōrandapindala oli läbisegi 13,7 rt. sl., neljatoalise pōrandapindala 20 rt. sl., õhumahutus 27,7 knt. sl., viietoalise korteri pōrandapindala oli 26,2 rt. sl., kuuetoalise — 33,1 rt. sl., seitsmetoalise — 41,3 rt. sl., kaheksa- ja rohkemtoalise korteri pōrandapindala oli 54,5 rt. sl., õhumahutus ligi 90 knt. sl.

Kõige selle juures ei ole arvesse võetud leibkondade hulka toanurgaelanikud. Kaasüürilised, niisugused, kes ainult magamisaset kasutavad, on kaasa arvatud selle leibkonnaga, kellelt nad üürisid ruumi. Keskmiselt tuli leibkonna korteri peale 6,8 rt. sl. pōrandapindala ja 91,3 knt. mtr. õhumahutust. Tühje kortereid oli: ühetoalisi 0,9%, viimaste koguarvust oli suuremate hulgas 1,8%.

Minu rühmakaaslane härra Martna, kes selles asjas täiesti eriteadlane, ütles oma eelmises kõnes, et ainult siis võib meil korterikitsikuse lahendamise juttu olla, kui meil vähemalt 5% tühje kortereid on, seega oleks elanikkudel, üürnikkudel, võimalik ka korterit valida, korterit vahetada. Niikaua kui ei ole veel 5% tühje kortereid, niikaua ei ole meie korteriküsimuses ammugi normaal oludeni jõudnud. Meil on ühetoaliste korterite arv kohutavalt suur ja nende juurdehitamist ei tule kuidagi moodi soovitavaks pidada. Need on võimatuseni inimestega täidetud, täis tuubitud, sellepärast, et perekondade arv, kelle sissetulek vastaks vähegi vastuvõetavamatele korteritele, on liiga väike. On ju mitu kord juttu olnud ja me teame, kui suur korter tervishoiu nõudeid täidaks. Aga Tallinna linna elanikkude kehvem kiht, arvestades oma sissetulekuga, ei julge nõudagi, et nendel oleks kaks tuba ja eraldi köök. On isegi kuulda olnud mitmete üürnikkude poolt, et kahetoalist ja eraldi köögiga korterit peetakse meil Tallinnas luksuskorteriks, ja luksuskorterit meie saada ei jõua, ütlevad nad. Õelgu igaüks, kes vähegi lahtiste silmega elu peale vaatab, kas on kahe toaga ja eraldi köögiga korter mõni luksuskorter? Meie tööliste teenistusevõimalusi vaadates, on niisugused arvamisid arusaadavad, sest nagu ma juba varem ütlesin, nõutakse niisuguse korteri eest vähemalt 4.000 senti

kuus üüri. Kuipalju aga on meil töölisi, kes võivad korteri eest niipalju välja anda? Sellest on ka neil see võõriti arvamine, see vaade tulnud, et kahetoaline korter, mis nendele kättesaamata, mis õieti igale mõtlejale inimesele esimene tingimus peaks olema, sest et see vähegi tervishoiu nõuetele vastab, et seda nende poolt peetakse luksuskorteriks. Isegi Tallinna linnavolikogus, kui ehituselaenu jagamine on ühele või teisele ühingule või eraisikule kõne all olnud, on meie üürnikkude rühma esindajad rõhutanud, et niisugused korterid, mis üle 15 ruutsülla põrandapinnaga, on luksuskorterid, ja et sarnaste korterite jaoks ehituselaenu andmisest ei tohi üldse kõnetki olla, see olevat õieti sest kurjast. Ma ei taha seda sugugi hukka mõista, kui kellelgi võimalus on suuremat korterit saada, aga meie siiaaalsest ehitusepoliitikast pean küll ütleva, et see ei ole vastanud nendele nõuetele, mis meie ülesse seadma peaksime korterikriisi lahendamiseks. Meil ei ole ehituselaenu mitte alati nende korterite ehitamiseks antud, mida keskmine inimene vajab, vaid suurel osal just suurte korterite jaoks üksikutele isikutele, sarnastele, kes võibolla isegi oleksid jõudnud omale maja üles ehitada. Lähemas Tallinna ümbruses, Järve jaama juures, on ehituselaenu abil kortereid ja maju üles ehitatud, kus korterite üürihinnad arvati 15.000 senti kuus. Niisuguseid maju on ehitanud kodanikud, kes meie valitsuse ringkondadele õige lähedal seisavad. Võiksin mitmed nimedki ette tuua, aga arvan, et see on üleliigne. Arvan, et inimesed, kes meie ehituselaenu väljaandmist on jälginud, on isegi aru saanud, kui ebaõiglane meil elukorterite ehituselaenu väljaandmine on. Selle väljaandmise juures ei ole mitte eeskätt selle peale rõhku pandud, et meil keskmiste või väikekorterite — väikekorteriteks arvatakse vähemalt 2 toa ja köögiga kuni 3 toa ja köögiga korterid — ehitamiseks laen välja antakse, vaid palju suuremate jaoks. Teistes maades võideldakse tõsiselt korterikitsikuse vastu ja eelistatakse toetuse- või laenuandmise juures niisuguseid kodanikke, kes vähemaid korterisi ehitavad. Peale selle on olemas isegi kontroll, kes selle järele valvab, et korterid ei tohi neis majades kallid olla. Korteri inspeksioon puudub meil täiesti. Loomade ja nende lautade eest peetakse palju suuremat hoolt. Lehmalaudad on võimalikult ruumikad, puhtad ja õhurikkad, aga inimeste elukorterite eest ei hoolitseta, nende vastu ollakse ükskõikne. Isegi maal ei ole see parem. Mõisatöölise korterid

on tihti sarnased, et tuul seintest läbi puhub ja talvel toanurka lumehanged siginevad. Aastate viisi seisavad need parandamata. Esitatakse nõudmisi, siis vabandatakse ühte või teist viisi, kord ei ole ühte ja kord teist materjali käepärast, tehakse ainult lubadusi. Kui tööline, kes selles korteris elab, liiga julgesti hakkab peale käima, võib kergesti juhtuda, et ta jüripäevast — nüüd on jüripäev 1. mai peale läinud — peab uut teenistust otsima. Loomad on aga palju kallimad, nende tervise eest hoolitsetakse, nende korterite — laut on ju looma korter — peale pannakse palju suuremat rõhku. Ma ei taha öelda, nagu oleks see ülearune, aga sellejuures ei tohiks ära unustada ka inimeste elukortereid. Inimese elu peab igatahes kallim olema kui looma elu, ja inimese tervishoiu eest peab ometi rohkem hoolt kandma, kui looma tervise eest.

Võibolla on see vaade vast sellest tulnud, et tahetakse meelega meil inimestest lahti saada. Mul on meeles üks juhus, mis ka ajakirjanduse kaudu teatavaks sai, kus vabrikantide esitaja ühel koosolekul oli öelnud, et meil olevat võimatu kõikide inimeste, kõikide tööliste eest hoolitseda ja parem on, kui nad välja kärvavad. Nagu näha, seda „väljakärvamise“ poliitikat aetakse meil sellega taga, et inimeste elukorterite peale mitte niisuurt rõhku ei panda, kui loomalautade peale.

Kaebused Tallinna viletsate korterilolude üle on üürnikkude hulgas laialise ulatuse võtnud.

Nende poolt on avalikke koosolekuid peetud, on mitmesuguseid märgukirju nende poolt siia ja sinna saadetud; aga nagu kõik märgid näitavad, on see tagajärjeta jäänud. Ma piirdun ainult paari märgukirja ettelugemisega, mis juba varem ajal vastu võetud, ja hiljem toon praegused ette. Sellest näete, et vahet ei ole õieti sugugi märgata. Meie olud on sarnasteks jäänud, nagu nad olid paar aastat tagasi, siis kui osaline üüriseadus ära kaotati. Suurel rahvakoosolekul, mida üürnikkude selts „Üürnik“ Tallinnas kokku kutsumis, võeti järgmine märgukiri vastu ja saadeti vist ka niihästi Vabariigi Valitsusele kui ka Tallinna linnavalitsusele. Märgukiri kõlas järgmiselt:

1) „Et kuigi üüriseaduse all olevate majade omanikkudel teataval määral osa sissetulekuid kärbitud, ning ehkki nende tegevus üürnikkude valikus piiratud, siiski on nende inimeste elamisvõimalused enam-vähem kindlustatud ning nende arv on väikene elanikkude üldarvust;

2) et väikeste korterite üürnikud, kes piiratud võimaluste juures teenistust üldse leida ei või, samuti ka saadava tasu äärmise vähesuse juures juba nüüd kirjeldamata viletsalt elavad ning

3) välja minnes seisukohast, et igal juhtumisel ei saa suures enamuses oleva üldsuse algelisemaid elamisvõimalusi ohvriks tuua väikese arvu majaomanikkude huvidele — tunnistab koosolek, et väiksemate korterite kohta praegumaksvat üüriseadust ei saa ligemal ajal ära kaotada — temaga tuleb riiklikkudes huvides ning üldsuse kasuks leppida kui paratamatu nähtusega.

Selle juures rõhutab koosolek, et korterikriisi lahendada võib lõppude-lõpuks ikkagi uute korterite juurdeehitamisega, millele Tallinna linnavalitsus kui ka Vabariigi Valitsus kohustatud on kaasa aitama üldise majandusepolitika ostarbekohasel juhtimisel üldse ja korteri ehituse politika aktiivsel juhtimisel eriti.“

See märgukiri on 2 aastat tagasi suurel rahvakoosolekul vastu võetud. Nagu ütlesin juba, meie olud ei ole sugugi sellest ajast muutunud, mida näitab ka suur osavõtt nendest koosolekutest, mis viimasel ajal on ära peetud üüriseaduse kaotamise vastu. Üks sarnane koosolek peeti mineval neljapäeval pritsimajas, sellest koosolekust võttis osa umbes 700—800 inimest, kes kõik elavalt jälgisid, mida kõnelejad rääkisid, ja lõpuks võeti ühel häälel vastu järgmine resolutsioon: „Rahvakoosolek 12. juunil Tallinnas, pritsimaja saalis, protesteerib kõige kindlamalt üüriseaduse kaotamise vastu. Väikekorteritest on Tallinnas äärmiselt suur puudus, mis võimaldab üüriseaduse kaotamisel majaomanikkudel maksta panna täielikku omavoli üürnikkude suhtes, kõrgendada üüri ja tõsta uutlitsale ebameelepäraseid üürnikke, eriti lasterohkeid perekondi. Silmas pidades tööliste ja teenijate palkade madalust, asetaks see tuhanded perekonnad otse väljapääsematusse seisukorda. Rahvakoosolek peab tarvilikuks juhtida Riigikogu ja Vabariigi Valitsuse tähelepanu sellele, et riik peaks ajaviitmata maksuma panema korterikitsikuse lahendamise kava, milles oleks ette nähtud rahalise toetuse andmine odavate töölistekorterite ehitamiseks. Samuti peab rahvakoosolek tarvilikuks, et kõvendataks järelevalvet üüriseaduse täitmise järele.

Rahvakoosolek protesteerib peale selle kõige kindlamalt valitsuse kavatsuste vastu, panna kõrge tolli alla liha ja rasvaaineid ning tõsta toiduhinda.“

See viimane ei käi otse üüriseaduse kohta, kuid on kaudses ühenduses sellega.

Arvan, ei tohiks üksi leppida sellega, et üüriseadus peaks maksuma jääma, vaid meil oleks tingimata tarvis veel kõvemat järelevalvet selle üle, kas üüriseadust ka täidetakse, et üüriseadusest kõrvalekaldujad, möödahiilijad peaksid kriminaal korras trahvi alla langema. Mis abi oleks meil kõige paremast seadusest, kui selle rikku-mise eest mingisuguseid trahvimäärusi ei ole maksuma pandud. Meie üüriseadus nii vilets, nii nõrk kui ta on praegusel korral, annab natukegi kaitset paljudele tuhandetele Tallinna kehvamatele elanikkudele ja sellepärast ei ole mõeldav, et seegi riismekene ära kaotataks. Kuidas teistes maa-des korteri ehitamisele on hoogu antud, kuidas riik seda igatepidi on püüdnud edendada, sellest ma tõin juba mõne näite; aga mitte üksi riik ei ole seal korterikitsikuse vastu võidelnud, vaid selleks on kaasa aidanud suurelt osalt ka omavalitsused.

Vaheaeg kl. 19.10 min. — kl. 19.29 min.

H. Martinson (stp, jätkab kõnet): (K. Päts, põl: Kas ikka veel?) Ei ole midagi parata. Kui on tähtis küsimus, siis peab seda igakülgselt valgustama. Lugupeetud Riigikogu liikmed! Ma esiteks juba näitasin, et meie ei saa oma koduga valmis, kui peame küsimust täies ulatuses läbi võtma, siis peame vaatama, missugused nõuded olid korterite kohta eelajalooliste inimeste, koobaselanikkude juures, ja missugune võitlus korteri eest nende keskel valitses. Sel ajal maksis muidugi rusikaõigus: kes tugevam, see ajas teise koopast välja.

Selleaegsed inimesed ei olnud ju looma seisukorrast kuigi palju kõrgemal, aga kui me eelajaloolist koopaelanikku praeguse aja inimesega võrdleme, siis leiame nende juures ka ühiseid jooni.

Praegugi on inimesi, kes toetavad rusikaõiguse peale, kes ei hooli sellest, et ka kehvem ja nõrgem tahab elada ja tahab korterit saada. Meie keegi ei mäleta seda aega, oleme vast lugenud, kuidas jääajal inimesed elasid, missuguseid urkaid nad omale eluasemeks otsisid, millega nad enast seal katsid ja kuidas aegamööda nendegi juures paremate elukorterite nõudmine arenes. Koopaelanikud hakkasid mul-last ja savist onnikesi kokku pätsima; ühes sellega, kui tõusis onnikeste ehitamine, hakkasid ka kogukonnad, — s. o. perekonnad, sest sel ajal polnud kogukonna mõiste mitte sarnane kui meil praegu, mil

tuhanded inimesed alles ühe kogukonna moodustavad, sel ajal arvestati kogukondi perekondade järele, — kuidas siis selleaegsed kogukonnad hakkasid oma järeletulijatele kortereid muretsema. Kui perekonnas keegi liige abiellus, mis sel ajal väga lihtne oli, siis muretsevad vanemad igatahes selle eest, et noorepaaril oli oma onnikene, ükskõik kas mullast või savist. Sellest näete, juba sel ajal oli mõiste olemas, et korter, eluase on nad vajamineks inimesele, ja kes seda ei ole veel jõudnud saada, selle eluaseme, korteri eest muretseb riik või kogukond. Ja sellest ajast, kui inimene veel rikkumata, omas loomulikult olukorras oli, peaks meie tsiviliseeritud kogukond eesmärki võtma ja õppima ka nõrgemate, kehvemate eluaseme eest hoolitsema, kui need ise selleks võimetud on. Kui vaatame, kuidas praegusel ajal mõned looduserahvad elavad, vaatame laplasi, kuidas nad muretsevad juba oma väikeses ringkonnas, et igalühel oleks oma jurtakene olemas, kus ta elada võiks, kus tulease oleks, kus ta külmaga oma põdranahast kotti magama võiks heita, mille suud ta võib tarbekorral nõoriga kinni tõmata, nagu külamees tubakakotti. (Vahelhüüe.) Selle eest on muretsetud. Oma naabrid, oma ümbruskond hoolitseb selle eest, et seda ei ole. See näitab, et looduserahvad tunnevad enam kaasa kõigile kaaskodanikkudele, kui meie, kes tahame õieti haritud inimesed olla. Või vaatame minupärast Aafrika neegreid või Austraalia saarte elanikke, kes puu otsa oma eluaseme ehitavad. Seal on üks teisele abiks, terve ümbruskond on kaasas, kes selle järele valvavad, et kõigil oleks oma eluase, kedagi ei visata enam puu alla. Seda juhtus endisel ajal, kui alles rusikaõigus valitses. (L. Raudepp, krst: Põranda alla.) Puu alla, sest maja oli ju puu otsas, sageli ei olnud redelit ja siis roniti puud mööda üles. (R. Kuris, as: Põrandaaluste korterite küsimus tuleks ka lahendada.) Ma ei ole selles nii väga tuttav, ei jõua ka kõike käsitada, loodan, et Teie seda katsute korraldada. (O. Kask, tõer: Kui neegritest on ette toodud, siis seletage, kuidas seal lugu on.) Igal rahval on omad viisid ja kombes, kuidas nad katsuvad oma kaaselanikkude eest hoolitseda. Kõige tähtsamaks küsimuseks on aga korteriküsimus, pärast seda tuleb alles toidu ja ülespidamise küsimus. Nagu ütlesin juba, vanal ajal muretseti selle eest, et kui noorpaar hakkas koos elama, pidi neil kõigepealt korter olema, kõige muu eest pidid nad ise hoolitsema.

Sellest järeldusi tehes, peaksime ka meie sedasama tegema, peaksime vaatama, et kõigil kodanikkudel oleks inimvääriline korter, inimvääriline muidugi iga rahva enese mõiste järele. Ühel on inimvääriline alles see, kui tal vähemalt kahekümnetoaline palee oleks, aga teine peab inimvääriliseks... (R. Kuris, as: Ka nahkkotti?) Just, sest see on tema meelest küllalt inimvääriline. Ta on sellega väga rahul, kui

muretsetakse talle "mingisugune, minupärast kas või nahkkott magamiseks."

Praeguse ajajärgu inimesed on igamoodi arenenud, nende nõudmised on kasvanud, nad ei lepi enam nahkkotiga, vaid hakkavad nõudma suuremaid mugavusi. Kultuuriinimesedki on äratundmisele tulnud, et ka korteri eest peab hoolitsema. Nagu juba ennem ütlesin, ei ole üksi riik sellel alal tegutsenud, vaid ka omavalitsused, mitmesugused seltsid, heategevad asutused ja ehituseühisused. Üürnik omas hädas ja puuduses on arusaamisele tulnud, et üksik inimene, üksik kehvi ei jõua korterikriisi lahendada, ja on kogukonnaks, ühisuseks kokku heitnud, nagu vanal endisel ajalgi on ühisused katsunud korteriküsimust lahendada. Selleks on pööratud nii riigi kui omavalitsuse poole, ja need ei ole oma toetust keelanud. Mida riik on teinud Hollandis ja Rootsis, seda ma juba nimetasin lühidalt mineval korral. Nüüd vaatame veel lühidalt, mida kogukond Rootsimaal korterikriisi lahendamiseks on teinud ja siis alles läheksime järk-järgult mõningate seltside ja heategevate asutuste juurde. Heategevate asutuste ja seltside teene ei ole seal ka sugugi väikene. Peale selle võiks ka vaadata, mida tööandjad oma tööliste korterite ehitamise alal on ära teinud. (O. Kask, tõer: Kust seda raamatut osta saab? Meie ostame ka ja siis läheb vast rutem.) Kui tõtt öelda, siis niisugust raamatut on olemas ainult kaks eksemplari, üks on minul ja teine — Hiina kuninga emal. (Nær.) Osta neid enam ei saa!

Seal tööandjad, vabrikuomanikud on arusaamisele jõudnud, et korter mõjub suuresti inimese tervise peale, ja kui inimene oma tervise kaotab, jääb ta ka tööle võimeetuks. Kehaliselt nõrk, haiglane inimene ei jõua kunagi niipalju produtseerida, ei jõua tööandjale nii kasulik olla, kui terve inimene seda on. Sealsed tööandjad on sellest aru saanud ja õige suurel arvul tööliste elukorterite eest hakanud hoolitsema.

Peaaegu veel tähendama, et korterite järelevaatatus, korterite inspeksioon oma alguse sai Rootsis juba selle aastasaja algul. Oma-

valitsuste poolt ametisse võetud inspektorite ülesanne oli muu hulgas ka selle järele valvata, et tervishoiu vastastesse korteritesse inimesed üldse ei tohiks elama asuda. Korteri inspeksiooni töötas ühes korterite vahetalitusebürooga. Need asutati Stokholmis juba 1906. a. Sundsvallis ja Malmös asutati need korteri vahetalitusebürood umbes samal ajal. Sõjaajal, kui üürihinna tõus hakkas suurema ulatuse võtma, siis tehti juba seaduseandlikul teel korraldus, et iga linn ja iga kogukond peab niisuguse üüriomaduse järelevalvava ametniku korteri korralikkuse järelevalvamiseks ametisse panema. Aga korterite järelevalve, see oli ikka lihtsam abinõu, see ei aidanud veel korterite arvu suurendada, see ei mõjunud ikka veel kuigi palju selleks kaasa, et korterisi juurde saaks ehitatud.

Järgmine samm oli see, et linnad ja kogukonnad hakkasid ise oma tööliste, oma teenijatele ja oma ametnikkudele korterisi ehitama. Nii lasi Stokholmi linn 1901. a.—1903. a. 230 maja linna ametnikkude tarvis ehitada, ja kuni 1915. a. on Stokholmi linna poolt üles ehitatud tervelt 2.206 maja, nendest 622 väljaspool linna piire. Stokholmis tegi suurt takistust tarviliku krundi või platsi puudus, ja võttis enne tükk aega, kui nii kaugele jõuti, et saadi majade ehitamiseks tarvilikke krunte muretseda; ostu teel muidugi. Neid sai ümbruskonnast, umbes 10—20 km kaugusel on linn mitmed maa-alad muretsenud, mis oma korda jälle seltsidele odava rendiga välja anti, kelle seast kõige enam tegevust on avaldanud „Egna hem“, s. o. „Oma kodu“ ettevõtte. See „Oma kodu“ ühing on viimasel ajal niivõrt laienenud, et juba mõnikümmend tuhat inimest „Oma kodu“ majakestes elavad. Majad on ühe perekonna jaoks, harva mõned ka kahe perekonna jaoks ehitatud. Kõigepealt on omavalitsused selle eest hoolt kannnud, et ühendus ja liikumine nende linnaosadega ja läbikäimine nendega korralik ja hõlbus oleks. Kui võrdleme seda meie linnaäärsete kruntidega, siis näeme, et Tallinna linnal on küllaldaselt sarnaseid maa-alasid, kuhu oleks võimalik odavamini ehitada, aga ühendus nendega on liiga raske. Tööinimestel, kes peavad pealinnas tööl käima, on ometi võimatu 3, 4, 5 kilomeetrit igal hommikul ja õhtul jala ära käia, see väsitab võimatuseni, nii et ta tööle asudes ei jõua enam tarviliku jõuga tööd teha. Lugupeetud rkl. Päts ütles, et talle ei tee midagi viga, kui ta jala Piritale läheb. Mõtlen aga, et kui paneks härra Pätsi sunni viisil igal hommikul ja õhtul jala Piritale

käima, küllap see talle viimaks tüütavaks läheb ja vastumeelseks muutub. Üks kord käia ja pealegi sarnasel inimesel, kes kehalist tööd ei tee, see võib ju oma jagu väike lõbu olla, aga iga päev tööle ja tagasi nii pikka maad käia, see on liig.

Trammiühendus on Rootsis hästi arenenud ja mitte kallis. Kümnete kilomeetrite viisi võib sõita ilma ümber istumata 15 ööri eest, ümberistumise korral tuleb aga 5 ööri ligi maksta, nii et 20 ööri eest võib juba paarkümmend kilomeetrit ära sõita. Sarnane liikumisvõrgu korraldamine on „Oma kodu“ majade ehitamisele suuresti kaasa aidanud muu toetuse kõrval, mis neile omavalitsuse poolt antud.

On ka teistmoodi selts. Üks selts, kes oma ülesandeks seadis ka korteriküsimuse lahendamise, hakkas elumaju ehitama ühistegelisel alusel, ei osanud aga kõiki raskusi ette näha, ja tekkisid sarnased väärnähtused, et seltsi jõukamad liikmed võtsid mitu korterit oma kätte ja üürisid neid kallima hinna eest edasi, tekitades sellega korteri spekulatsiooni, ühistevuse nime all.

Et sarnast väärnähtust ära hoida, tegi teine selts omale ülesandeks ainult üürikortereid oma liikmetele ehitada, mitte omanduseks, nagu seda „Oma kodu“ teeb. Selle seltsi tegevus on korterikitsikuse lahendamisel kõige viljakam ja tagajärjekam olnud. Möödunud koosolekul rääkis juba selle seltsi tegevusest, sellepärast ei taha ma selle juures enam pikemalt peatuda ega Riigikogu liikmeid ilma aegu tüüdata ega aega viita. Vaatame parem, mis tööandjad on seal ära teinud.

Tööandjatel, nagu tähendasin, on õige tähtis, kas tööline on tugev ja terve või mitte ja sellele äratundmisele on sealsed tööandjad juba ammu tulnud. Selle tagajärjel on mitmed vabrikud oma tööliste korterid ehitanud.

Nii on „Otwidabergi“ ühendatud ettevõtte oma tööliste laenu ja ka ehitusekrunte, kas täiesti ilma hinnata või õige väikese rendi eest andnud, kuhu need omale elumaju võisid üles ehitada. Majad on väikesed, kõige rohkem kahe perekonna jaoks ehitatud.

Et igal perekonnal seal kõrval oma väikene juureviljaaiakene ei puudu, on isenesest mõistetav.

(Koosolekut asub juhutama Esimees K. Einbund.)

Palju laiaulatuslikumalt hakkas suur „Kopparbergi“ vabrik oma tööliste kortereid ehitama. Juba 1916. a. oli see vabrik

295 maja töölistele üles ehitatud. Peale lelle on see aktsiaselts veel kõrvalt kruntisid ostnud ja oma töölistele välja andnud ehitamiseks. On lasknud eraldi mitmetüübilisi maja plaane valmistada, mille järele majade ehitajatel töolistel võimalik oli ühe shablooni järele uksi, aknaid suurel hulgal, vabrikuviisi valmistada, mis ehitamist palju odavamaks teeb. „Höganäs Billesholmi“ vabrik on sedasama teed käinud. Sellel on juba ligemala 400 korterit oma töölistele üles ehitatud. Ehitusekrunte ei ole küll hinnata välja antud, aga odava hinnaga. Rahalist laenu on töölistele antud majade ehitamiseks juba 2,5 miljonit krooni.

Kõige juures ei ole mõtet peatada. Mul on siin maailma-pikk rida neid tööstuse-ettevõtteid ära märgitud, kes oma töölistele korterite ülesehitamiseks ühel või teisel viisil on appi tulnud. Kardan, et see suuremale hulgale Riigikogu liikmetele vast ehk igavaks läheb. Minu ülesanne ei ole sugugi ilmaaegne ajaviitmine, nagu mõnelt poolt ekslikult arvatakse, ja sellepärast piirdun ma ainult mõne üksiku asutuse ettelugemisega. (O. K a s k, tõer: Väga huvitav!) Ma usun ka, et Teid, kui meie tähtsama supelasutuse linnapead, peaks korteriküsimus huvitama. Pärnu linna või linnapea auks pean ütleva, et sealne olukord on mulle tõesti meeldinud, iseäranis see, mis puutub teede ehitusse. Väljaspool linna on need väga kenad. On väga rõõmustav, kui ka korteriküsimus Teid huvitab. (V a h e l h ü ü e d d pahemalt poolt.) Oleme korralikud ja viisakad üksteise vastu. (N a e r. — J. F u k s'i, as. vahelhüüe.) Härra Kask küsis ise seda, milleks Teie seda tema eest ütlete. Küll ma juba õigel ajal sellele vastu tulen, kõige parema tahtmise juures ei saa kõiki asju korraga käsitada. Minu isa ütles: „Poeg, ära võta palju asju ette, muidu võib sul kitsas kätte tulla.“ Ka pühakirjas ütleb tark Siirak oma pojale:...

J u h a t a j a : Kõneleja, palun üüriseaduse juurde tagasi tulla.

H. Martinson (stp): Seda ta küll ei öelnud. Üüriseadusest ta ei rääkinud. Nüüd puudutame siis mõne sõnaga veel heategevaid asutusi, sest korteri muretsemise alal on nende tegevus üüriseadusega nii lähedas ühenduses, et sellest kuidagi mööda minna ei saa.

Meil on teatavasti vanad töövõimetud inimesed asetatud kõige viletsamasse sei-

sukorda, nende eest kantakse vähe hoolt. Hoolekanne ei ole meil mitte nimetamisväärtki. Vähe inimesi mahub meil vana-dekodudesse. Rootsisis on aga vanade ja töövõimetute heaks õige suuri ohvreid toodud heategevate asutuste poolt. Kas „ohvrid“ just õige sõna on, selle üle võiks ju vaielda, aga mõned asutused on iga-tahes ohverdanud, on kõige energiaga selle kallal tegevuses olnud, et vanadele inimes-tele sündsaid kortereid muretseda. Muu hulgas võiks nimetada ühe preili Lagerstedt'i poolt 1892. a. asutatud ühingut, mille juhtivaks jõuks oli insener Hirsch, ja kes omale ülesandeks seadis tervishoiu nõuetele vastavaid kortereid vähemjõu-katele inimestele, kehvemale kihile, ehitada. 1924. a. lõpul elas juba selle heategeva ühingu poolt ehitatud „tööliste kodus“ 1.414 inimest, nende hulgas 277 last alla 15 aastat. See heategev ühing katsub ka igat teist moodi oma üüriliste majandusliku ja sotsiaalse seisukorra eest hoolt kanda. Nii antakse selle maja elanikkudele ilma hinnata juriidilist nõu kui ka tervishoidlikke õpetusi. Selle jaoks on eraldi ametis asjatundvad inimesed. Ma-jaelanikkude lastele on sellesama heategeva ettevõtte poolt korraldatud oma suvekolonii ja selle heaks suuri summasid kulutatud. Üür, mida korteri kasutajate käest võetakse, ei ole õieti nimetamise väärtki. Kehvema käest, keda teatud komisjon on soovitanud, üldse üüri ei võeta. See on heategev ettevõtte, mitte tulutoo-mise mõttes asutatud. Ega meie selle peale lootma või jääda, et meie korteriolud heategevate asutuste poolt peaksid paranda-tud saama, see oleks ikka nagu armuand. Ma tõin selle ainult näiteks, kuidas teistes maades sellel teel on katsutud korterikit-sikust lahendada.

Üks heategev ühisus püüab elukortereid ehitada nende inimeste jaoks, kes varemalt paremaid päevi on näinud, s. o. endistele jõukatele inimestele, kes ühel või teisel põhjusel oma varanduse kaotanud ja vaeseks jäänud. See, endistele jõukamatele inimestele elukorterite ehitamise ühing, on niisamuti heategev ettevõtte ja sai kellegi Isak Hirsch'i poolt asutatud. See ühing rohkendab oma sissetulekuid annete-teel, ja selleks on asutatud nõnda-nimetatud lille- või õiefond. Selle põhi-mõtte on umbes sarnast laadi, nagu meil omal ajal asutatud „Bergmann'i abirahal“. Kes uueaasta õnnesoovi käigust tahab vabaneda, maksab Bergmann'i abirahale tea-tud summa ja selleläbi vabaneb ta õnnesoovi käigust. Sealne „lillefond“ on ka

umbes sarnase põhimõtte järele asutatud, vahe seisab ainult selles, et teatava summa maksmise eesmärgiks ei ole mitte õnnesoovi käigust vabastamine, vaid surma korral krantsi või pärja panemisest vabastamine. On ju sarnane komme suures ilmas igalpool valitsemas, et kui keegi tuttavatest, sugulastest ehk ka enam lugupeetavamatest inimestest sureb, siis pannakse selle hauale pürg. Igaüks paneb sinna muidugi oma jõukohase pärja, kui aga surnut püütakse eriliselt austada, siis kraabitakse viimase hädaga raha kokku, et saaks aga toredama pärja hauale panna. See asutuse sissetulek põhjeneb suurelt osalt pärjapanemisest lunastamise maksu peal, nii et inimene, kes peab oma kohuseks surnu hauale pürga panna, vabaneb sellest, kui ta teatud summa lillifondi heaks maksab ja lillifondi juhatuse kohuseks on seda avalikult kuulutada, et see ja see inimene on neile nii- ja niipalju sisse maksnud selle ehk selle surma korral. Minu arvates peaks sarnane ettevõtte ka meil järeletegemist leidma, arvestades sellega, kui suuri summasid pürgade peale saab kulutatud, millest surnud inimesel ei külma ega sooja ei ole, peaaugjalikult on see ainult järeletulijate uhkuse või enesetunde kõditamiseks. Kas see hädatarvilik on... (Juhataja koputab haamriga.) Palju kasulikumat oleks, kui niisugused summad korterite ehitamise peale ära tarvitaksime, mis meie üüriseadusega kokkukõlas oleks ja korterikriisi ka omajagu lahendada aitaks. Usun, et see oleks järeletegemise väärt. Oleks hea, kui see mõte algatuse saaks kas mõne parempoolse või keskerakonna tegelase poolt, kellel enam mõju jõukamate inimeste keskel on ja kellel see ehk enam südamel seisab endistele jõukatele inimestele kortereid muretseda, kui kehvade eest hoolitseda. Sellega vabaneksid mõned teised korterid, kus need endised jõukad seni on elanud, ja jääksid tööliste ringkondadele. Seda asja võiks pikemalt käsitada mõni teine kord ja teises kohas, siin ei ole vist praegu selleks õige aeg, sest Riigikogu liikmetel on arvatavasti tähtsamate asjadega tegemist.

Kellegi Robert Dickson'i poolt sai 1805. a. asutatud ühing, kes vähemjõukatele, töölisringkondadest, inimestele kortereid muretses umbes samal alusel. Nagu näete, muretses üks ühing endistele jõukatele ja teine muretses jälle nende eest, kes kunagi pole jõukad olnud. Dickson'i asutuse poolt on ka eeskujulik korteri tüüp välja töötatud. See on suurte kogemuste

või suure töö vili. Selleks kuulutati majaplaanide võistlused välja ja sellele võistlusele esitatud majaplaanidest otsiti kõige parem välja, mida ei tea mikspärast, — nimetati „maaülema korteri tüüp“. Sellel „maaülema korteri tüübil“ oli alumine kord kivist ja pealmine — puust ehitatud. Ma ei ole ehituse asjatundja ja ei tea sellepärast öelda, kas sarnane ehitus praktilisem on, või oli see ainult odavuse mõttes nii tehtud. Selle asutuse ehitatud korterid langevad 20-aastase üüri maksmise järele üürniku omanduseks. Hiljemal ajal on veel mitu sarnast heategevast asutust juurde siginenud, nimede all: „Tulevik“, „Olevik“ j. n. e. See viiks meid vist liiga pikale, kui üksikasjaliselt kõikide heategevate asutuste teeneid korterite ehitamise alal hakkaksime üles lugema. Kardan ka, et see Riigikogu liikmeid liiga palju ei huvita. Meil pole heategevus korterite ehitamise asjus õieti midagi teinud. Meil on küll mitmesugused korterite ehituseühingud Tallinnas: majaehitajate ühing „Tare“, õpetajate ühing, kes viimane juba 4 maja on ülesse ehitanud, isegi tänavad on nende ühingute nimede järele ristitud. Õpetajate ühingu majades on, kui ma ei eksin, 6 korterit, mis kõik õige tervishoiu nõuetele vastavalt on ehitatud, aga kahjuks on need meie kehvamatele inimestele kätte saamatud. Korteriis on kolm suurt tuba, valge köök, vannituba ja muud panipaigad olemas. Hind on, liikmete eneste ütelse järgi, kui sisse makstud rahaprotsendid juurde arvata, 7.500 senti kuus. See on aga meie lihttöölisele kättesaamatu.

Kõige suuremaks ehituseühinguks osutub Tallinnas küll „Oma Kolle“. Selle ühingu ehitatud korterid on asjatundjate poolt kõige paremaks, otstarbekohasemaks ja sealjuures ka kõige odavamaks tunnistatud. Mõned aastad tagasi, kui „Oma Kolle“ korterite ehitamisega algust tegi, olid tingimused hulga paremad. Kes tahtis ehituseühingusse astuda ja korterit saada, pidi 30.000 senti sisse maksuma, mida ta, kui temal otsekohe seda raha välja maksta ei olnud, ka tööga võis tasuda. Korteriis tubade jaotus vastab kultuuriinimese nõuetele — kolm tuba köögi ja vannitoaga. Et aga viimasel ajal riik ehituselaenu andmisega õige kitsi on olnud, ei ole „Oma Koldel“ enam võimalik olnud niisuguseid kortereid ehitada ja nii odava sissemaksuga. Käesoleval aastal on seal jälle 29 korteri juurdeehitamine käsil. Need korterid on vähemad, kahe toa ja köögiga ja üürihinna 3.000 senti

kuus. Sissemaks korteri saamiseks on aga palju suurem: tervelt 100 tuhat senti. See on tingitud sellest, et riigi poolt ehituse-laenu ei ole määratud, riik ei ole toetust andnud. (M. M a r t n a, stp: Ega ka linn.) Kummagilt poolt ei ole toetust antud. See näitab, kui hoolimata on niihästi riik kui ka Tallinna linn korterikitsikuse vastu. Nendele ei tee mingit muret, kuidas ja missugustes korterites inimesed elavad. Kui palju on meil niisuguseid inimesi, kes võivad maksta 100 tuhat senti korteri ehitamiseks? Öieti ainult käputäis. Parata pole aga midagi. Peame juba sellegagi rahul olema. See meie korterikriisi küll kuigi palju lahendada ei aita, aga on ikka enam kui mitte midagi. Ühingud, kelle liikmed omas suures enamusel kehvikute klassi kuuluvad, ei jõua korterite juurdehitamise alal, ilma riigi ja omavalitsuse toetuseta, kuigi palju ära teha, see peaks igalühel päevaselge olema. Seda näeme Poola-maalt, Varssavist, kust rkl. Fuks ja Kask nii väga innukalt teateid pärisid. Kes viimasel ajal on seal käinud, ei ole vast juhust tarvitamata jätnud, ka tööliste linnajaku minna ja seal tööliste korteriolusid vaadata. Mul oli mineval aastal see juhust, ja seal nägin, et Varssavi korteriolud on tõesti viletsad, nad on võrdsed meie Tallinna oludega. Aga linn ja riik annavad toetust, püüavad lahendada sealset korteripuudust niipalju, kui see võimalik on. On linnast väljaspool ühe õige suure krundi — ma ei või praegu öelda, kui mitu hektaari see oli, (O. K a s k, töer: Ajame läbi ilma!) aga ma võiksin neid andmeid hiljem anda, sellekohane raamat ei ole mul, kahjuks, kaasas, see jäi puldi sahtlisse, ja ma ei taha siit kõnetoolilt ka praegu maha minna seda tooma. (K e s k e l t: Tooge ära.) Lepite ehk sellega, kui ütlen ainult, et — õige suur krunt on antud ehituseühingule, kuhu suurepäralise plaani järgi maju ehitatakse väikekorteriteks. Selle asutuse nimi on „Zoliborz“. Tihe trammiühendus võimaldab elanikkudele pealinnas teenistuses käia. Nendesse korteritesse on elama asunud peaaesjalikult kehvem kiht, väikesemad omavalitsuse ametnikud või teenijad ja töölised, kes mustatöolisest natuke rohkem teenivad. See krunt, umbes nii suur, ütleme — nii suur kui meie Pelgulinn terves ulatuses kokku, — on antud sellele ühingule kõigest kolme tuhande sloti eest. Aga laenu ei ole nii vastutulelik oldud: ehituse-laenu eest peab ühing „Zoliborz“ tervelt 8% maksma. Olevat aga eeldusi ja lootsi selleks, et protsendimäär alanda-

takse; sest võrdlemisi odav üür neis majades ei luba nii kõrget protsenti maksta.

Kahe toa, köögi ja vannitoaga korteri eest võetakse 113 slotti kuus üüri. On ka vähemaid, ühe toaga kortereid, mille kuuüür kõigest 35 slotti on. Kui seda üüri arvestada vastavalt meie oludele, siis ei oleks need korterid ka meie lihttöölisele kätte saamata. Muidu peab ütleva, Poola olud on üldiselt viletsad, neid võib võrrelda meie oludega. Meie majaperemeestel ei pruugi silmi maha lüüa Poola majaperemeeste ees, nad on ühesugused.

Terve selle asutuse plaan, valmis majadega, uulitsatega, laste mänguplatsidega j. n. e. sai Pariisi näitusel I auhinna. Selle plaani järgi tuleb sinna enam kui 2.000 korterit. Läänud aastal, kui seal käisin, oli juba 200 korterit valmis, ja kahe nädala pärast pidi veel 100 korterit valmis saama. See näitab, et kuigi asi seal nii kiirelt ei edene, nagu mõnes teises Lääne-Euroopa maas, aga ta edeneb ikkagi, liigub ometi. On võimalus natukegi korteriküsimust lahendada, ja selleks antakse ka toetust. Meil aga — lüüakse kõige peale käega.

Kes on käinud Riias — ja kes meist ei ole seal käinud ja keda Riia korteriolud on huvitanud — see teab ka, et Riia linnavalitsus on palju vastutulelikum tööliste elukorterite ehitamisel, kui Tallinna linnavalitsus. Seal ei piirduta ükski korterite ehitamise määruste väljaandmisega, vaid katsutakse tööliste linnajagudes isegi parkisid ehitada j. n. e. (O. K a s k, töer: See mägi seal?) Vaadake, Teie teate küll! Tööliste linnajagudes püütakse teid korraldada, puid istutada j. n. e. Tööliste lapsed vajavad ju enam värsket, puhast õhku, kui need, kes niikuinii elavad suuremates, paremates ja õhurikkamates korterites. Selles suhtes on Riia linnavalitsus palju vastutulelikum tööliste nõuetele. (R. K u r i s, as: Teie olete ka Tallinna linnavolikogu liige, kas ei saa siis mõjutada, et linnavalitsus midagi teeks?) Olen alles väga lühikest aega seal. Teie teate ise väga hästi, et vähemus ei saa enamuse tahtmise vastu midagi teha. Näiteid võiks tuua igalt poolt, ka Riigikogust. Ma olen ju ka Riigikogu liige ja tahaksin kangesti, et üüriseadust ei kaotataks ära, aga enamus viib selle ikkagi läbi. Samuti on ka linnavolikogus, mis me saame teha, kui enamus vastu on. (R. K u r i s, as: Teie olete ju seal koalitsioonis, ega Teie opositsioonis ei ole.) Teie olete ka Riigikogus koalitsioonis, aga Teie ei saa ka kõiki oma tahtmisi läbi viia.

Nii võiks igalt maalt omajagu näiteid tuua, missugused korteriolud siin või seal valitsevad. Olen mitmes riigis käinud, kui kokku arvata, siis 14 riigi pealinnas, ja nendes olen enam-vähem püüdnud korteriolusid tähele panna. Ühed viletsamad korterid on ka Pariisi tööliste linnajaos. Kesklinnas — jah — seal on ilusaid maju, aga Ladina kvartaalis, kus kunstnikud ja kehvem kiht — edasiõppijad — elasid, seal on korterid võimatud. (O. K a s k, tõer: Kas Teie käisite vaatamas, mis Pariisi linnavalitsus ehitas?) Väga hea, et Teie seda meelde tuletasite, näete, et ka sealne linnavalitsus püüab elukorterite ehitamiseks kaasa aidata. See on kaua aega tagasi, kui mina seal käisin ja võin ainult seda öelda, missugused korterid sel ajal töölistel olid.

Harilik tööline korter oli 7-dal korral, väikene toakene telliskivi põrandaga.

Ahju ei tuntudki, see pidi igal tüünilisel omal, nagu mõni mööblitükk, kaasa võtta olema, kui ta selle järele tarvidust tundis.

Selleks olid harilikult väikesed plekkahjud, sarnased, mida Venemaal nälja või revolutsiooni ajal kommunistid nimetasid „burshuikaks“, teised, mittekommunistid, „kommunistkaks“ ja keskmine inimene „ökonomkaks“. (N a e r.) Ehk seal küll soem maa on, aga külm tundub seal palju rängem ja kangem olema kui siin. Võib olla seda tegi harjumine. Kuskil põhjamaal ei tundnud ma külma nii terava ja väljakannatamata olema kui Pariisis. Prantslased ise surid 8-kraadilise külma juures ja olevat juhuseid ette tulnud, et korteris magades olevat külm inimesed ära võtnud. Ajalehed tõid sarnaseid teateid, mina ise ei ole seda näinud, aga mul ei olnud ka põhjust neid teateid mitte uskuda. Puudus ka talveriietus. Jõukamatel kihtidel on muidugi paremad riided, aga töölistel pole muud kui kerge kuuekene ehk mantel ja kõva külmaga mässib omale salli ümber kaela. Sel korral oli seal küll äärmiselt vilets. Mina ise pidin magama kalossid jalas ja talvemüts peas. Nii kaua, kui „ökonomka“ oli tuline, nii kaua võis toas rahulik olla, aga juba 8-kraadiline külm tundus nõnda lõikav, et kuidagi välja kannatada ei võinud. Polnud siis ime, kui prantslased selle kätte surid, nagu kärpsed.

Praegust olukorda ma oma nägemise järele ei tunne ja ei tea siis ka, palju seal olud selles suhtes on muutunud.

Pöörame jälle korraks kodumaale ja vaatame, kuidas lood Kopli poolsaarel, ühes suuremas Tallinna eeslinnas, on.

Sinna asusid suuremal arvul Venemaal revolutsiooni ajal siia opteerinud inimesed endistesse sõjaväe barakkidesse elama, neid ise nõnda remonteerides, et vähegi sisse minna kõlbas. Üürid ei ole sealgi teenistuse võimalustega tasakaalus, ja pole imes-tada, kui ka Kopli elanikud protesteerivad üüriseaduse kaotamise vastu.

Kopli poolsaarel asuvate elanikkude avalikul koosolekul, millest ligemale tuhat kodanikku osa võttis, sai kokku seatud resolutsioon, mis kõlab järgmiselt:

„Meie, Kopli raiooni üüriksid, ära kuulates ettekandeid üüriseaduse lõpliku ära kaotamise kavatsuse asjus, protesteerime kõige valjumalt selle kavatsuse vastu ja mõistame hukka kõiki neid elemente, kes üüriseaduse kaotamisega tahavad vaesemaid kihte lõpmatusse viletsusse viia.

Korterikitsikus on endiselt suur. Suuremate korterite vabakslaskmine üüriseaduse alt ei ole seda kitsikust lahendada suutnud. Korteriühendused võivad oma teravuse kaotada ainult siis, kui üldine majanduslik seisukord ja palgaolud paranevad ja küllaldaselt uusi ajanõuetele vastavaid kortereid juurde ehitatakse. Seni kui need asjaolud olemas, ei või üüriseadust mitte ära kaotada.“

Teine, selsamal koosolekul vastuvõetud resolutsioon, milles ehituselaenu mitteotsarbekohase väljaandmise vastu protesteeritakse, kõlab järgmiselt:

„Meie, Kopli raiooni üüriksid, oma koosolekul ära kuulates ettekandeid üüriksid olukorra üle, leiame, et korterikriisi on võimalik vähendada riigi ja omavalitsuste kaasabil ehituselaenu andmisega, kindlasti teades, et äärmiselt suur vajadus on keskmiste ja väikesemate korterite järele, missugused kättesaadavad oleksid kehvematele ja keskmistele rahvakihtidele. Mõistame hukka riigi ja linna laenu andmist suurte korterite ehitamiseks ja nõuame, et laene antaks ainult niisuguste korterite ehitamiseks, mille põrandapind mitte üle 15 ruutsülla ei ulata.“ Ka tööliste keskkoonduused ei võinud külmaks jääda niisuguse tähtsa asja vastu, nagu korteriküsimus on. Eestimaa tööliste ühingute keskkliit on püüdnud kõik külgselt asju läbi sõeluda ja igakülgselt läbi arutada, ja on sellekohase märgukirja Vabariigi Valitsusele saatnud. Kas see märgukiri vastukõla või vastuvõtet, sarnast vastukõla on leidnud, nagu meie loodaksime või loota tohiksime, see on muidugi küsitav. Märgukiri ise kõlab järgmiselt: „Riigikogus on praegu arutamisel seaduseelnõu, millega tahetakse kaotada üürisea-

dus Tallinnas, kus see väikesemate korterite suhtes seni püsib ja seega vabastada üüriseaduse alt kõik korterid.

Seda sammu ei saa pidada otstarbekohaseks, sest kuigi viimastel aastatel on Tallinnas, eriti linnaäärtel, juurde ehitatud hulk väikesemaid ja keskmisi elumaju, ei ole keskmiste ja väikekorterite arv siiski niivõrt suurenenud, et võiks korterikitsikust vähegi laheneduks lugeda. Kestab edasi praegugi veel sarnane olukord, mis sundis omalajal, kui üüriseadus osaliselt kaotati, jätta selle maksvusele vähemate korterite kohta.

Praeguste äärmiselt viletsate ja järjest raskemaks muutuvate teenistuseolude ning suureneva tööpuuduse tõttu sünnitab töölistele, üldse kõigile kehvikule, praegugi üüri tasumine tõsiseid raskusi. Selle tõttu on praegu väikekorterid äärmuseni täis kiilunud. Ühes elutoas elab sagedasti kuni 6—8 ja veel enamgi inimest, kes tihti kuuluvad pealegi mitmesse pere- ja leibkonda. Et sarnast olukorda normaalseks, isegi lubatavaks ei saa pidada, on päevaselge.

Kui nüüd üüriseadus kogu ulatuses ära kaotatakse, siis on kahtlemata selle tulemuseks nähtus, et üürid tõusevad ja väikekorterid veelgi enam täis tuubitud saavad, sest paljud üürnikud peavad oma senised veidi suuremaid kortereid liiga kalliks ja asuvad neid vahetama vähemate ja jõukohasemate vastu. Viimaste korterite elanikud on sunnitud seega ära kolima kas keldritesse, pööninguile või tuttavate juurde juba niikuinii täistuubitud korteritesse, sellega muutub neis olukord senisest veelgi viletsamaks.

Ei saa seepärast praegustes korterioludes juttugi olla üüriseaduse lõplikust kaotamisest, kui ei taheta kehvema kihi korteriolusid otse väljakannatamatuseni halvendada ja suurt osa Tallinna elanikkudest asetada seisukorda, kus nad tervislikult pühendatud hävinemisele.

Kõike seda arvesse võttes ei saa asuda teisele seisukohale, kui et üüriseadus tuleb Tallinnas praeguses ulatuses püsima jätta, kuni pole uute korterite juurdesoetamise teel jõutud praegust korterikitsikust vähegi vastuvõetavas ulatuses lahendada.

Sellepärast pöörab Eestimaa töölisühingute keskkliidu juhatus käesolevaga kõigi Riigikogu rühmade poole soovivaldusega, — kaasa aidata, et üüriseadus Tallinnas mitte ära ei saa kaotatud, vaid see püsima jääks, kuni pole tarvilikult lahenedud praegune äärmiselt terav korterikitsikus väikekorterite suhtes.“ Usun, need

märgukirjad, mis nii mitmel pool suurtel rahvakoosolekutel, kui ka üksikute ühingu poolt on kokku seatud, peaksid igatahes tähelepanu leidma meie Riigikogu liikmete poolt ja nemad peaksid katsuma kaasa mõjuda, et meie kehvem töötav kiht ei saaks uulitsale visatud, ja uulitsaleviskamine ootab paljuid neid inimesi, kes praegusel korral ühel või teisel viisil majaperemehele vastuvõtmatuks on saanud. On niipalju kaebusi, et see või see majaperemees juba nüüd rõõmustab ette — noh, kui üüriseadus kaotatakse, siis pole meil teiega tarvis arvestada, siis lendate. Osa majaperemehi on juba oma üürnikkudele mitmel pool korterid üles öelnud, seletades, et üüriseaduse kaotamine olevat I lugemisel juba vastu võetud. Sarnaste valeteadete läbi püütakse üürnikkudele hirmu peale ajada, ja järeleküsimisi, kas see tõsi on, et üüriseaduse kaotamine olevat juba Riigikogu poolt vastu võetud, on töölisühingute keskkliidule kui ka meie Riigikogu rühmale mitmelt poolt esitatud. Mõne juures on see tükk aega võtnud, enne kui neile on jõutud selgeks teha, et veel ei ole see raske silmapilk neile kätte jõudnud, kus majaperemees neid ilma armuta võib uulitsaäärde tõsta. Aga varem või hiljem, praeguse Riigikogu koosseisu enamuse ja praeguse valitsuse koalitsiooni juures tuleb see silmapilk paratamatult kätte, ja seda ära hoida ei ole vähemuse võimuses, enamus viib oma tahtmise läbi.

Ma koputaksin oma kõnet lõpetades kõigi Riigikogu liikmete südamele, et nad kümme korda järele mõtleksid, enne kui nad kätt tõstaksid üüriseaduse kaotamise poolt. Kes natukenegi sotsiaalselt mõelda tahab või mõelda suudab, see peab arusaamisele tulema ja peab ütleva, et meie ei ela kaugeltki veel normaaloludes ja sellepärast peab meil üüriseadus nõrgemate kaitseks veel edasi kestma. See ei pea mitte ükski edasi kestma, vaid sellele peaks veel teisi määrusi juurde lisama, sarnaseid, et üüriseadusest mööda minejaid tingimata karistataks. See hoiab ehk mõne seadusest üleastumise tagasi. Meie ju teame, kuidas järk-järgult üüri on juurde pandud, ja õieti normiüüri, seda, mis seadusega kindlaks määratud, vist enam ükski ei maksa. Sellest on üle mindud, ja vaene üürnik peab tahes või tahtmata sellega leppima. Peremees lisab igakord, kui mõne hädavajalise paranduse oma maja juures on teinud, jällegi üürihinda kas 50 või 100 senti kuus juurde. Ma tean seda ise omast käest. Ma elasin

ligemale 5 aastat õige vanas majas, kuhu peremees ainult linna sundmääruse nõudmisel oli sunnitud veekloseti sisse seadima, ja selle tagajärjel oli 100-sendiline kuuüüri tõstmine. Mul ei olnud kuskile minna ja pidin sellega leppima. Tähendab, veekloseti tarvitamine maksab sada marka kuus. Veemaksuga on samane lugu. Majapere-mehed püüavad ka seda veeretada üürnik-kude kaela. Et see maks väga suur ei ole, ei hakata igakord üürniku poolt juuksekarva lõhki ajama. Selle maksmise juures kannatatakse tihtilugu, kannatatakse hambad risti suus, aga parata ei ole. (M. Juhkam, tõer: Nii, nagu me täna õhtul!) Ega Teil nad veel risti ei ole, nagu näen, üsna otse alles. Loodan, et kannatate veel, Teie olete ju ise väga huvitatud sellest, et üüriseadus püsima jääks. Tööerakond on alati reklameerinud, et tema tahab keha mehe huvide eest seista, ja üüriseadus püüab just seda teha. (M. Juhkam, tõer: See on just nii, aga Teie teete täna õhtul karuteeneid selle kaitsmisel.) Asi on tõsine. On neid, kes ei taha kuulata; kuid küsimus on iseenesest nii suureulatuslik, et tahes või tahtmata peaks välja kannatama, kuigi mõni sõna kuuldavale tuleb, mis kõigile vastuvõetav ei ole. Suuremalt osalt oleneb see kõneleja iseloomust ja kõne osavusest. Ei või ju ühe inimese käest seda nõuda, ja usun, ka juhatus ei nõua seda, et pean niimoodi rääkima, et see kõigile meeldiks. Peasi on ikka, kui jään asja juurde ja arvan, et asjast kaugele ei ole läinud. (R. Penno, as: Onnidest peale kuni lõpuni.) Ega seal sed korteriolud väga halvad ei ole, seda ei olnud tarvis sugugi ette tuua. Ma mõtlesin, et Teil midagi muud südame peal on. Kui ei — siis katsume vaadata, missugused andmed suurematel kongressidel, Pariisis ja Münchenis, millest ma mööda minnes juba korra rääkisin, on ette toodud. Kavatsen teatavaks teha need otsused, mis seal tehti, missugused inimesed sealt osa võtsid. (R. Penno, as: See ei puutu palju asja. — M. Juhkam, tõer: Ehk halastate siiski meie peale.) Kui teie nii kangesti palute ja ütlete, et Te enam ei jõua välja kannatada, noh, ega ma kõva südamega inimene ka ei ole. Leppige siis praegu sellega. Kui üüriseaduse kaotamise seadus II lugemisele tuleb, siis vast katsun pikemalt mõne asja juures peatuda. Olgu siis peale, härra Juhkami palve peale ma lõpetan. (Naer. — M. Juhkam, tõer: Hea sõna võidab ikka võõra väe. — L. Johnson, stp: Koosolek lõpetada!)

Juhataja: Ma kuulen ettepanekut, koosolek lõpetada.

(Hääletatakse.) Ettepanek on tagasi lükatud. (Hüüded: Lugada! — Hääletatakse. — H. Martinson, stp: Oleks ma seda teadnud, ma ei oleks lõpetanud, kunagi ei või tööerakonda uskuda! — Naer.) Poolt on 25 häält, vastu 24 häält. (Hüüded: Sedelitega!) Nõutakse sedelitega hääletamist. (Hääletatakse.) Ettepaneku poolt on 31 häält, vastu — 34 häält, seega on ettepanek tagasi lükatud.

Koosolekut asub juhutama teine abiesimees **R. Penno**.

A. Sirro (stp): Käesolev üüriseaduse kaotamise seadus, nii kui juba siin selle seletuskirjas ära näidatud, ei puuduta väikesemat, vaid just suuremat osa Tallinna kodanikke. Teatavasti, nii kui meie juba siin on eelmiste kõnelejate poolt näidatud, et Tallinna korteritest just peaaesjalikult suurem osa on väikekorterid, ja selle tõttu ei saa ka mitte selle seaduse arutamise puhul nii kergesti sellest mööda minna. Arvesse võttes, et siin on väga suure ulatusega arvu kodanikkude elulise küsimusega tegemist, siis peab teda ka kõigekülgselt arutama ja vaatama, kas see esitatud seaduseelnõu on sarnane, mis just on vajalik praegusel ajal esitada, ja missuguse läbiviimist vajab praegu meie selle osa elanikkude majanduslik seisukord, keda see seadus puudutab. Selles 80% - lises korterite arvus elab peaaegu $\frac{1}{12}$ osa kogu Eesti riigi kodanikkudest. Kui siin tahetakse selle seaduse seletuskirjaga ära näidata, et teistes linnades on üüriseadus juba kaotatud — maal iseenesest mõista ei olegi üüriseadus maksmas taludes ja saunades. (Vahelhüüe.) No mis see siis on? Tallinn on ju üks pisike täpik Eesti riigi maa-alas, selles peab nüüd üks eriline seadus maksev olema! Leitakse, et selle seaduse olemasolu tuleb kaotada. Aga ei saa ju ometi võtta nii kergelt seda küsimust, ja nii lihtsalt selle küsimuse juurde asuda, vaid meie peame vaatama, missugune on korteri olukord tegelikult, ja kas meie oleme siis tõesti jõudnud niisugusesse ajajärku, nagu seaduseelnõu seletuskirjas on märgitud ja nagu väga lugupeetud aruandja, ja ühel eelmisel koosolekul ka rkl. härra Masing rõhutas, et oleme jõudnud päris normaal ajajärku, ja kui aeg on juba normaalseks muutunud, siis muidugi ei olevat vaja ka üüriseadust. Ei mõista seletada, mida

mõeldakse selle normaal olukorra all. Kui sellega vast tahetakse öelda, et sõda on lõppenud ja selletõttu olukord normaalne, siis ei saa ka seda võtta aluseks, sest meie teame, et normaal olukorras ei ole vaja sõjaseadust välja kuulutada, kuna aga meil Tallinnas on just sõjaseadus välja kuulutatud, seega nähtavasti ei ole olukord veel normaalseks muutunud.

Teiseks, näeme, et meie Eesti riigi elanikkude hulgas on väga palju veel neid, kel ei ole mingit võimalust äraelamiseks, kel puudub töö ja ühtlasi sellega ka, et neil töö puudub, ei ole neil võimalust endale lubada inimväärilise korteri soetamist, ei ole võimalik oma perele leiba saada, ei ole võimalik naist-lapsi riietada, nii kuidas vajalik oleks. Kui seda seisukorda arvesse võtta, siis ei saa nimetada, et oleme normaalse olukorra juurde jõudnud.

Meie näeme, et esimesel juulil on Tallinna tööbörse registreeritud 659 töötatöölist. Kui vaatame, kas tööbörse on kõik inimesed, kes tööta, registreeritud, siis näeme, et üks osa neist ainult on registreeritud. Võib julgesti öelda, et see arv, mis tööbörse töötatööliste nimekirja sisse kantud, on üks pisike osa Tallinna töötatööliste arvust. Ja kui ei jõuta kuidagi selgeks teha, et töötatöölisi ei ole, siis sellega ei ole olukord mitte normaalne.

Kui tahetakse nimetada ja põhjendada käesoleva seaduse põhjenduseks ja aluseks, et sel puhul, kui üüriseadus ära kaotati teistes linnades, ei olevat mitte suurehulgalisi väljatõstmisi uulitsale olnud üürnikkude seas, siis lubatagu, et vaatame nende teiste linnade olukorda, nimelt milline on seal korterite olukord ja majanduslik rahva seisukord ja millest on tingitud asjaolu, et kui üüriseadus teistes linnades ära kaotati, ei olnud seal suurel hulgal uulitsatõstmisi, mõni uulitsatõstmine on aga siiski olnud, seda ei eita isegi selle seaduse seletuskiri, et neid on olnud igas linnas.

Võtame näiteks Narva linna. Kui tahetakse öelda, et Narvas ei ole uulitsatõstmisi üüriseaduse kaotamise puhul olnud, siis vaatame, kuipalju on tegelikult Narva elanikkude arvu järgi sellest suurest Narva linnast järele jäänud. Ja kuipalju on leida töövõimalusi Narvas? Meie näeme, et Kreenholmi vabrik, mis töötas enne 14.000 töölisega, kuna nüüd mõnisada üle 2.000 töölise töötab. Meie teame, et Kreenholmi vabrikul suured kasarmud on ehitatud, kus mitukümmend tuba ühes kasarmus oli, ja kui nüüd üle 10.000 töölise on välja rännanud Narvast, siis tegelikult, kui meie

iga töölise peale paneksime ühegi korteri, olgu ta siis kõige väikesem, seega 10.000 korterit oleks võinud Narvas vabad olla. Aga meie teame, et Narvas vaevalt vabu kortereid leida on, mis elamiskõlblikud. Kui neid vast siiski ehk mõni peaks leiduma, siis vaja neid ennem korda seada.

Seega siis näeme, et kui just ei ole seal uulitsatõstmisi nii suures ulatuses olnud, siis selletõttu, et linn on tühjenenud ja peaaesjalikult tühjenenud seepärast, et inimestel pole tööd leida, ja kui inimesel tööd leida ei ole kohapeal, siis tahes ehk tahtmata on ta sunnitud ära rändama sinna, kus tal mingisuguseid väljavaateid ka kõige väikesemas ulatuses on töö saamiseks. Ja seda näeme just eeskätt Tallinnas, kui meie Eesti pealinnas, siin on vabrikuid mitmesuguseid igal alal, üldse mis meil Eestis tööstuse alal on, ja siia on kokku kogunud kõik küll Narvast, küll Tartust ja igast teisest linnast selleks, et siin vahest tööd leida ja enda peret kuidagi ära toita. Maal on eluvõimalused aasta-aastast kitsamaks jäänud. Meie teame, et praegusel ajal on suured hulgad maad sööti jäetud. Suured taluomanikud, kellel maad on niipalju, et nad seda oma perekonnaga ise harida ei jõua, on jätnud need maad sööti, aga sulast endale ei palka. Seeläbi on sunnitud suured hulgad maalt linna rändama. See on toonud Tallinna hulk elanikke juurde. Seetõttu näeme, et just Tallinnasse on kogunenud kõik see osa inimesi, kes teisel ei ole kuidagi omale eluülespidamist leidnud, ja on Tallinna tulnud selles lootuses, et siin omale ülespidamist leida.

Kui vaatame Tartu linna, siis ei ole Tartuski olukord nii väga hea ja eeskujulik korterite mõttes. Ja kui seal pärast üüriseaduse kaotamist ei ole suures ulatuses uulitsatõstmisi olnud, siis on kindel, et inimesed on katsunud üksteise juurde elama asuda kaasüürilistena ja nurgäüürilistena ja on katsunud kuidagiviisi läbi ajada, et oma varanduse-natukest kuidagi alal hoida.

Meie teame, et kui kedagi korterist väljatõstmine ähvardab, siis mõjub see ähvardus inimese peale väga halvasti. Oleme oma silmaga näinud, kuidas on inimeste viimne natukene uulitsale tõstetud. Mõni aasta tagasi oli Kloostri uulitsal, näituseaia läbikäigu vastas, tõstetud terve üürniku varandus uulitsale. Seal oli ilus tammepuust raamatukapp, oli isegi kirjutuslaud ja teine vähem mööbel. Vanajumal andis vihma, ja kujutage ette, selle inimese varandus ligunes vihma käes. Ini-

mesel ei ole aga võimalik nõuda kahjutasu, et ta varandus ära ligunes. Kui majaperemees andis teda kohtusse, ja lõpuks oli ta kohtuotsuse läbi välja tõstetud, siis olid temalt kõik võimalused võetud kahjutasu nõudmiseks oma hävinenud varanduse eest. Seda oleme näinud Tallinnas küllalt ja on teistes linnades olnud niisamuti. Aga kui nüüd arvatakse, et ainult see võib tunnistada olukorda mitte normaalseks, kui need väljatõstmised nii suurehulgalised oleksid olnud, ja suured hulgad inimeste varandusi uulitsale oleks tõstetud, siis peame küll ütleva, et see peaks iseäraline aeg olema, kui meie niisugust aega näha tahaksime, et ainult siis oleks meil põhjust üüriseaduse maksimisele olemiseks. Aga meie oleme ju ometi kultuurirahvas ja meie niikaugele ei võiks minna, et meie niisugusele vaatepinnale asuksime, vaid meie peame ikka mõistma inimlikult kogu olukorda hinnata ja peame mõtlema teisiti, et üldse niisugust asja ei tohiks olla, ja et meie ei peaks isegi sarnase seaduse puhul niisugust asja meelde tulema. Sel juhul, kui igal perekonnal oleks oma korter, ja niisugune korter, mida praeguse aja kohaselt tunnustatakse vastavaks perekonnaliikmete arvu juures, kui niisugused korterid olemas on, ja kõik korteritega rahuldatud on, ja selle juures 3—4% tühje kortereid on, siis võiksime nimetada, et nüüd oleme jõudnud normaal-ajajärku, ja on võimalik inimestel kortereid valida. On ju normaal-ajajärk see, kui kauplusesse minnes leiad kõik, mida inimesel tarvis, ja et seda ei ole mitte ainult ühes eksemplaris, üks ainus üksus, vaid et sa valida võid. Kui meie läheme mütsi ostma, ja kui üks müts oleks poes olemas, siis loomulik, et meie ei saaks seda üht mütsi vastu võtta, sest ta on kas liiga väike või liiga suur. Samuti kui meie läheme ainsa korteri peale välja, kui meil on perekond natukene suurem, ja kui meie ei mahu perekonnaga ja varandusega sinna sisse, siis loomulik, et meie ei või rahul olla selle korteriga. Aga kui kortereid valida ei ole, siis ei ole olukord normaalne, vaid on erakordne. Niisamuti ka ei saa tunnistada seda mingisuguseks aluseks, vaid meie peaksime hoopis püüdma vahest teise mõtte peale minna. Kui leitakse, et üüriseadus vahest ei ole küllalt praeguse aja kohane, ehk tuleks teda parandada või muuta, siis on selleks kõiksugused võimalused olemas, ja meie võiksime seda, kui see tarvilik oleks, parandada teatud ulatuses. Aga meie ei saa praegu, kus olukorda ei saa normaalseks tunnistada, kuidagimoodi mõelda selle

peale, et üüriseadust praegusel ajal ära kaotada.

Vaatame, missugused on praegu meie Tallinna korterid, eeskätt need väikesed korterid, mille peal praegu üüriseadus veel maksev on. Mispärast tahetakse seda üüriseadust tegelikult kaotada? Siin ei ole muud põhjust öeldud, vaid see on peapõhjus, et ei võimaldata mitte uute korterite juurdeehitamist, seega tunda andes, justkui üüriseadus oleks ülekohtune olema ja üüriseadus ei olevat õiglane nende majade peremeeste kohta, kellel on väikesed korterid, missugused üüriseaduse alla kuuluvad, ja tahetakse selle osa linna kodanikkude õigusi jalule seada. Ei ole aga sugugi täpselt selgitatud, kas tõesti niivõrt nende õigusi on puudutatud, kas tõesti nende korterite ehitamist on takistanud üüriseadus. Seda ei ole siin ära näidatud, seda ei ole jõudnud ära näidata niihästi aruandja kui ka selle seaduse loojad. Meie teame, et üüriseadus ei takista uusi kortereid ehitamast selletõttu, et uued korterid, mis asuvad uutes majades, on täiesti vabad üüriseaduse alt, ja selleks on neil käed vabad. Et aga nende korterite eest, mis üüriseaduse alla kuuluvad, ei makseta enam üüriseaduse allusel, see on enam kui kindel ja tõsi. Kui meie Tallinnas ükskõik kus uulitsas või majasse ei läheks, kus väikesed korterid on, siis ei ole mingisugust lootust, et kuskil leiaksime korteri, mille eest maksetakse praegu üüriseaduses lubatud alusel. Vaid harilik on nähtus, üüriseadus kirjutab ette, et on võimalik käesoleval aastal võtta 130-kordset üüri, aga meil võetakse 200- ja alatihti üle 200-kordset üüri. Nimelt leitakse selleks kõiksugu võimalusi, nagu juba ennem ütlesin, ja üürnik on sunnitud järele andma kartusega, et tema väikene varandus-natukene ära ei saa hävitatud ja ta katsub kuidagimoodi majaperemehele järele anda. (L. J o h a n s o n, stp: Aruandjat ei ole kohal!) Härra juhataja, kas võiks aruandja kohal olla, ma ei tea, kellele ma räägin. (Sekretär O. G u s t a v s o n: Riigikogule!) Jah, Riigikogule, aga pärast öeldakse, meie ei ole kuulnud. (Hariduse- ja sotsiaalminister J. H ü n e r s o n: Komisjoni esimees on kohal.)

(Aruandja puudumisel asub aruandja kohale komisjoni esimees J. T e e m a n t.)

Kui tahetakse põhjendada, et sel puhul, kui üüriseadus 1927. a. suuremate korterite pealt ära kaotati, siis ei avaldanud see mingisugust mõju üürihinna kohta, siis ei ole see õige.

(Aruandja kohale asub aruandja M. Pung.)

Meie näeme, et just peale 1927. a. osalist üüriseaduse kaotamist, nagu maksuinspektori andmed näitavad, et neis uulitsates 2½—4-kordselt tõusid majaperemeeste sissetulekud, see on neis uulitsates ja majades, kus üüriseadus nende korterite pealt ära kaotati.

Sel puhul, kui suurematelt korteritelt üüriseadus kaotati, tõusid väikesemad korterid oma hinnas imeruttu. Muidugi teada sellepärast, et suurematest korteritest olid sunnitud välja kolima vähemalpalgalised ametnikud. Nad olid sunnitud omale vähemat korterit otsima. Meie teame, et väikesemate korterite saamiseks, vaatamata sellele, et need üüriseaduse alla kuulusid, kasutati kõiksuguseid teid ja abinõusid, et kuidagi majaperemehele ligi pääseda, kellel natukene viisakam korter oli.

Vaheaeg kl. 21.40 min. — kl. 21.55 min.

Koosolekut juhatab teine abiesimees **R. Penno.**

Sekretäri kohal sekretäri esimene abi **A. Tõllassepp.**

A. Sirro (stp, jätkab kõnet): Nagu ma juba enne näitsin, avaldas 1927. a. üüriseaduse osaline kaotamine tunduvalt mõju Tallinnas just eeskätt väikekorteritele, nii et väikekorterite hinnad tunduvalt tõusid, ja paljud üürnikud olid sunnitud jällegi korterist lahkuma, et asuda teiste juurde kaasuürnikuks ja nurgaelanikuks. On ju teada, et praegune väike sissetulek töölisele eeskätt, niisama ka väikesematele ametnikkudele ja käsitöölisele, kes oma töö eest vähe tasu saavad, ei võimalda neile kuigi head seisukorda. Kõige halvem seisukord on neil, kes aastas kuudeviisi peavad ilma tööta olema, kellel ei ole isegi mingisuguseid töövõimalusi teatud aastaegadel. Nende olukord on niivõrt vilets, et nad isegi majaperemeeste nõudmistele on sunnitud järele andma, kui nad ei taha endid uulitsale tõsta lasta. Ja selletõttu kolisid nendest väikesematest korteritest ära, ja nad olid sunnitud need väikesed korterid andma edasi nendele, kes majaperemehele rohkem üüri maksid.

Kui siin on veel tahetud öelda seletuskirjas, et madalad või väikesed üürinormid ei ole võimaldanud majaomanikule sissetulekuid, ja loomulikult sissetulekute vähesuse tõttu nad ei ole saanud ka asuda uusi maju ehitama ega sellega uusi elukor-

tereid juurde soetada. Kui meie vaatame Tallinna aleveid ja Tallinna linna servasid ja isegi osa siselinnas, see on Maneeshitän. ja Politseiaia vahel, siis need majad on juba vististi mitu korda endid ära tasunud. Meie teame väga hästi, et puumaja ei ehitata 100 aasta tasuvuse peale, vaid puumaja kõige pikem iga on 40 aastat, või kuigi vanasti olid ehitatud tõrvastest palkidest, siis 50 aastat kuidagi pidasid vastu. Aga praegusel ajal noorest metsast ehitatud majad, ja nii kuidas praegu saavad palgid ära saetud, kahelt poolt pinnad ära võetud, siis need palgid ei pea 50 aastat vastu, need majad kõdunevad ennemalt ära. Vanasti kui tõrvased männid olid, ja majad ehitati jämedatest palkidest ja pinnad alles jäeti, loomulikult need majad pidasid rohkem vastu. Aga need vanad majad on endid ära teeninud. Ja kui nüüd tahetakse, et vanades majades olevate korterite eest peaks niipalju üüri maksuma, korterite eest, mida ei tohiks kuidagi korralikkudeks korteriteks nimetada, ja kui nende viletsate tubade eest tahetakse veel niisugust üüri saada, mis praegusel ajal võimaldaks majaperemehele sissetulnud üürisummadest uusi maju oma kruntidele ehitada, siin ei mõista mina küll aru saada, kui suur peaks üür olema, ja kust peaksid need inimesed, kes nendes majades elavad, seda raha võtma ja saama, millega seda üüri maksta võiks, on ju väga hästi teada, et palgad praegu madalad on. Nii et ka see põhjus ei anna kuidagi võimalust, ega need väited ei ole mingisuguseks aluseks. Nagu meie teame, üks pisikese maja peremees ei tohigi seda nõuda, et ta pisike majakene nii suurt sissetulekut annab, et ta ise ära elada võib ja ka veel selle väikese maja sissetulekust uue maja juurde ehitada. See oli omal ajal, aastat 30 ja rohkem tagasi, kui algas tung linna. Talud müüdi maha ja ehitati linna majad. Kui kellelgi oli suurem talu, siis sai ehitada suuremad majad, ja majad tasusid end ära. Taluomanik, kes maal oma talu ära müüs selleks, et tulla linna ja kergemat elu saada, ehitas linna maja üles ja hakkas sellest ennast ära elatama.

Meie teame, et ilmasõda jättis meile päranduse, aga see ongi see viletsus, ning teame, et enne ilmasõda ei olnud seda viletsust kui praegu, ei olnud ka tööpuudus nii suur. See oli nii mitte ükski meil, vaid ka mujal ei tundud nii suurt tööpuudust, kui praegu. Loomulik, kui praegu tööpuudus nii suur, siis ei makseta töö eest tasu nii suures ulatuses, kui inimesel

äraelamiseks vaja. Ja kui nüüd selletõttu, ka kapitalid ei anna nii suuri sissetulekuid kui enne, siis on see päris harilik nähtus, võrreldes kõigi praeguse aja viletsusega. Ei saa kuidagi nõuda, et sellelt viletsalt, kel ei ole üldse mingit elurõõmu, kes ei tunne mingit mõnu oma elust ja kes oma töövaeva eest mingit korrapärast tasu ei saa, tahetakse võtta veel liigset maksu. Ei või ometi asuda seisukohale, kus ainult mõeldakse, kuidas aga sissetulekuid soetada — küsimata, kas need, kellelt seda nõutakse, ka maksta jõuavad. Nüüd kui vaatame, siis on väga palju neid maju, mis on ehitatud paarkümmend aastat ja rohkem tagasi, ja nendel oli väga palju panga võlgu peal, missugused võlad need inimesed sõja tagajärjel ja Eesti Vabariigi algupäevil tasusid päris mitteniimetamisväärt summadega. Kui nad oleksid oma varanduste eest pidanud tasuma harilikus korras, see tähendab, niisuguses korras kui enne tasusid, siis oleks nende olukord palju halvem olnud, kui tänapäev. Aga et neile võimaldati oma võlga tasuda $1\frac{1}{2}$ Eesti marka = 1 Vene rubla, siis võib seda nimetada Eesti Vabariigi loojate kingiks majaomanikkudele. Tähendab, need inimesed, kes ohverdasid oma elu selleks, et luua iseseisev Eesti riik, ja need, kes vabadusesõjas end ohverdasid, kinkisid neile niisuguse võimaluse, et nad võisid ühe sõrme liigutusega oma suured võlad ära tasuda. Aga samal ajal on palju neid inimesi, kes kaotasid oma kogutud varanduse ja ei saanud mingisugust tasu nende korjatud summade eest, mis nad olid oma väikesest sissetulekust kogunud ja hoiukassadesse viinud. Mul on siin üks hoiukassaraamat ees, see inimene on hoolega tööd teinud, on hoolsasti oma perekonna eest hoolitsenud, on kõigiti kokkuhoidlik inimene olnud, ja temal jäi 2.500 rubla hoiukassasse. Tema ei ole pennigi tagasi saanud. Sarnaseid inimesi on kümned tu-

handed, kes oma varandusest ilma jäänud, ka nende üürnikkude seas, kelle kohta see seadus tahetakse maksma panna. Nende üürnikkude seas on väga palju neid inimesi, kes ka oma varandused seal kaotanud, kes ei ole mingisugust tasu selle eest saanud. Ja nüüd tahetakse selle väikese kihhi inimeste, majaomanikkude, huvidele ohverdada terve $\frac{1}{12}$ osa Eesti riigi kodanikkudest. Tahetakse neid selle väikese käputäie majaomanikkude meelevalda anda. See ei ole õiglane mõte, vaid siin peaks ikkagi vaatama natuke rohkem ja mõtlema, et ühe väikese osa isikute meeleheaks suure hulga inimeste olukorda ohvriks ei tohiks tuua, vaid peab katsuma luua olukorda nii, et kirik keset küla ehitataks, et see kõigile kättesaadav on. Selleks, et kirik keset küla ehitada, on loomulik, kui meie üüriseaduse, mis praegu esitatud, anname komisjoni, et ta igakülgsest läbi töötataks, ja et ta meie oludele ja praeguseaja olukorrale vastaks. Siis alles võiksime tulla ja arutada seda, kas üüriseaduse kaotamiseks on aeg kätte jõudnud või ei ole. Seni kui üüriseadus ei ole igakülgsest läbi arutatud, vaid ainult pealiskaudselt, nagu ta praegu esitatud, niikaua ei saa meie mingil tingimisel üüriseaduse kaotamisest kõneleda. On teada, et kui üks seadus on välja töötatud, siis see seadus peab olema niisugune, mis elunõuetele praegusel silmapilgul vastav. Aga mitte niisugune ei pea see seadus olema, mis suure hulga ühele väikesele kildkonnale ohvriks toob.

16. Koosoleku lõpetamine kvoorumipuudumisel.

Juhataja: Rkl-ed Mekkart ja Johanson paluvad kvoorumil kindlaks teha. (Helistatakse kõrvalruumidesse.) Koos on 37 Riigikogu liiget, seega puudub kvoorum. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 22.15 min.

Õige.

Kinnitan.

Koosoleku sekretärid (allkirjad).

Koosoleku juhatajad (allkirjad).